

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická**

Diplomová práce

2016

Bc. Jana Králová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HUDEBNÍ KULTURY

**DIDAKTICKÉ NÁMĚTY PRO ROZVOJ HUDEBNĚ
SLUCHOVÝCH SCHOPNOSTÍ ŽÁKŮ ZŠ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jana Králová

*Učitelství pro základní školy, obor Učitelství českého jazyka a hudební výchovy pro
základní školy*

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

Plzeň, 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval(a)
samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 10. dubna 2016

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce, paní doc. PaedDr. Marii Slavíkové, CSc., za ochotnou pomoc, cenné rady a konzultace. Dále také celé své rodině a přátelům za podporu a pomoc při studiu.

Obsah

ÚVOD	3
1 POJETÍ HUDEBNĚ SLUCHOVÝCH SCHOPNOSTÍ Z HLEDISKA SOUČASNÉ HUDEBNÍ PSYCHOLOGIE	6
1.1 Vlohy jako předpoklad hudebnosti	6
1.2 Hudební schopnosti.....	7
1.2.1 Klasifikace hudebních schopností jako východisko pro vymezení schopností hudebně sluchových	8
1.3 Hudební dovednosti.....	9
1.3.1 Klasifikace hudebních dovedností:.....	10
1.4 Hudební činnosti jako prostředek rozvoje hudebních schopností a dovedností.....	12
2 DIDAKTICKÁ VÝCHODISKA HUDEBNĚ SLUCHOVÉ VÝCHOVY	15
2.1 Stručná historie názorů na hudebně sluchovou výchovu.....	15
2.2 Publikace související s rozvojem hudebně sluchových schopností.....	17
2.3 Současná koncepce hudební výchovy s ohledem na rozvoj hudebně sluchových schopností.....	19
2.4 Problémy hudebně sluchové výchovy a odlišné pojetí různých autorů.....	20
2.5 Přípravná cvičení a možnosti rozvoje hudebního sluchu.....	21
3 PŘÍKLADY PŘÍPRAVNÝCH CVIČENÍ SOUVISEJÍCÍCH S ROZVOJEM HUDEBNĚ SLUCHOVÝCH SCHOPNOSTÍ	25
3.1 Příklady cvičení ve vokálních činnostech.....	25
3.2 Příklady cvičení v poslechových činnostech.....	28
3.3 Příklady cvičení v instrumentálních činnostech.....	30
3.4 Příklady cvičení v hudebně pohybových činnostech.....	32
4 VÝBĚR HUDEBNĚ SLUCHOVÝCH CVIČENÍ Z METODICKÝCH PŘÍRUČEK K UČEBNÍM HUDEBNÍ VÝCHOVY	35
4.1 Hudebně sluchová cvičení ve 3. ročníku základní školy.....	35
4.2 Hudebně sluchová cvičení ve 4. ročníku základní školy.....	48
5 EXPERIMENTÁLNÍ OVĚŘENÍ DVOU VYUČOVACÍCH HODIN HUDEBNÍ VÝCHOVY SE ZAMĚŘENÍM NA INTENZIVNÍ ROZVOJ HUDEBNĚ SLUCHOVÝCH SCHOPNOSTÍ	56
5.1 Vlastní návrh hodiny.....	56

5.1.1 Modelová hodina č. 1 zaměřená na rozvoj hudebně sluchových schopností....	57
5.1.2 Modelová hodina č. 2 zaměřená na rozvoj hudebně sluchových schopností....	61
5.2 Celkové zhodnocení průběhu a výsledku vyučovacích hodin a dílčí závěry experimentu.....	67
5.2.1 Hodnocení průběhu vyučovacích hodin z hlediska učitele.....	67
5.2.2 Hodnocení průběhu vyučovacích hodin z hlediska žáků.....	68
5.2.3 Celková reflexe výukového experimentu:	69
ZÁVĚR	71
ABSTRAKT	73
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
Elektronické zdroje:.....	76
SEZNAM NOTOVÝCH ZÁZNAMŮ	77

ÚVOD

Téma diplomové práce *Didaktické náměty pro rozvoj hudebně sluchových schopností žáků na základní škole* jsem si vybrala zcela záměrně. Chtěla jsem pokračovat v podobném tématu jako u své bakalářské práce¹, ve které jsem rozebírala hudební sluch a možnosti jeho rozvoje. Poněvadž je toto téma poměrně složité a široké, cítila jsem potřebu se mu ještě nějakou dobu věnovat, a to i v rámci včlenění tématu hudebně sluchových schopností do pedagogické praxe.

Hudební schopnosti, a tedy i hudebně sluchové, rozvíjíme pomocí hudebních činností, ve kterých se projevují. Cvikem a učením získáváme určitou způsobilost vykonávat nějakou hudební činnost, kterou potom nazýváme jako hudební dovednost. Při rozvíjení hudebních schopností zároveň rozvíjíme i dovednosti. Proto bude v práci obtížné odlišit rovinu schopností od roviny dovedností, tedy vyučovacích cílů a výstupů z hlediska žáka. Tyto problémy budu muset ve svojí práci zohlednit.

Za hlavní problém považuji skutečnost, že hudebně sluchové schopnosti jsou komplexním psychickým jevem, složitě strukturovaným, a existují nikoliv jako izolovaný samostatný prvek, nýbrž v celých trsech. Jsou spjaté s dalšími hudebními schopnostmi, obecnými schopnostmi a složkami lidské psychiky. Proto různá cvičení související s jejich rozvojem nebudou vždy zaměřena pouze na hudebně sluchové schopnosti v užším smyslu, ale budou přesahovat i do rozvoje dalších hudebních schopností.

S ohledem na pedagogickou praxi mne zajímalo, jakým způsobem se mohu podílet na rozvoji hudebně sluchových schopností ve výuce na základní škole. Domnívám se, že současné pojetí hudební výchovy jako předmětu tomu přímo nahrává, neboť by se v hudební výchově měly objevovat vokální, poslechové, instrumentální a hudebně pohybové činnosti, které je samozřejmě rozvíjí. Toto pojetí tedy i souvisí s aktivním a tvořivým podílem žáka ve vyučování hudební výchovy.

Komplexní rozvoj hudebních schopností neboli hudebnosti není úplně jednoduchý, je třeba se na něm podílet výchovou převážně v raném dětském věku, při kterém jsou hudební schopnosti nejvíce formovatelné. Proto kvalita výsledku práce při vyučování na základní škole je samozřejmě závislá i na kvalitním rozvoji těchto schopností v

1 KRÁLOVÁ, Jana. *Hudební sluch a možnosti jeho rozvoje v dětském věku*. Plzeň, 2014. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, Katedra hudební kultury. Vedoucí práce Doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

předškolním věku. Tím tedy myslím, že určitě záleží i na tom, na jaké hudební úrovni děti při vstupu na základní školu jsou a jak jim byl hudební sluch rozvíjen v předchozích letech.

Dále jsou tyto úrovně u konkrétního dítěte odlišné a i s tím je třeba počítat. A to je další problém u rozvoje hudebně sluchových schopností, poněvadž nejsou rozvíjeny stejně u každého dítěte ve třídě, proto je třeba toto zohledňovat v roli učitele.

V diplomové práci se pokusím zpracovat, zanalyzovat a nakonec i samostatně vytvořit didaktické náměty pro rozvoj hudebně sluchových schopností prostřednictvím různých činností. Tyto náměty budou moci být uplatněny jako praktické podněty pro výuku hudební výchovy s ohledem na současnou koncepci vzdělávání. Budu čerpat z různých publikací didaktického a hudebně výchovného charakteru (učebnice, metodické příručky k učebnicím a jiná odborná didaktická a psychologická literatura).

Zpracování tohoto tématu by mi mj. mělo posloužit i k získání zkušeností s učivem a metodami vedoucími k efektivnímu rozvoji hudebnosti žáků, které využiji ve své budoucí pedagogické praxi.

Na začátku práce jsem se původně chtěla věnovat hlavně námětům pro rozvoj hudebně sluchových schopností na druhém stupni základní školy, na kterém bych hudební výchovu ráda v budoucnu učila, ale při bádání jsem dospěla k názoru, že některé vývojové etapy jsou z hlediska vývoje hudebních schopností opravdu důležité, a to zejména předškolní a mladší školní věk.², neboť jsou zde zakořeněny základy rozvoje hudebního sluchu, které jsou v mé práci stěžejní. Proto se budu věnovat jeho rozvoji na prvním stupni základní školy.

Druhý stupeň je v tomto ohledu z hlediska věkové vyspělosti žáka problematičtější, protože se předpokládá, že hudební schopnosti by již měly být rozvinuté, a proto je lze zdokonalovat už jen v určitých směrech. Z tohoto důvodu jsem se orientovala na stupeň první (konkrétně na 3. a 4. ročník základní školy), abych se dostala k počátečním fázím školního období rozvoje hudebnosti u dětí.

Některé náměty z prvního stupně můžeme využít i na stupni druhém, např. stačí poupravit tóninu, aplikovat je na jiný typ písničky, využít složitější instrumentální doprovody, náročnější poslechovou skladbu nebo těžší pohybovou choreografii. Proto se poté můžeme i tam pokoušet hudebně sluchové schopnosti zkvalitňovat, ovšem důležitější je pochopit rozvoj hudebního sluchu od základu.

2 Musical Talent: Innate or Learned? *Duke Talent Identification Program 2015* [online]. 2006 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <https://tip.duke.edu/node/658>

V první části diplomové práce se budu zabývat pojetím hudebně sluchových schopností v současné hudební psychologii. Vymeším, co lze považovat za hudebně sluchové schopnosti, jaké jevy s nimi souvisí a pomocí čeho je rozvíjet a zkvalitňovat.

V druhé části se budu zabývat hudebně sluchovou výchovou v současné koncepci hudební výchovy a didaktickými publikacemi, ze kterých se pokusím naleznout různá východiska, pomocí jakých konkrétních námětů mohu při vyučovacích hodinách hudebně sluchové schopnosti rozvíjet.

Poslední část práce obsahuje mnou vytvořené dvě modelové vyučovací hodiny, které by měly posloužit jako praktické ověření zjištěných poznatků, i přesto, že je do nich nemožné vložit všechny náměty na činnosti.

Vyučovací hodiny jsou zaměřeny na nejefektivnější rozvoj a zkvalitňování hudebně sluchových schopností a jsou v souladu s učivem, cíli a klíčovými kompetencemi žáka dle Rámcově vzdělávacího programu základního vzdělávání.

1 POJETÍ HUDEBNĚ SLUCHOVÝCH SCHOPNOSTÍ Z HLEDISKA SOUČASNÉ HUDEBNÍ PSYCHOLOGIE

1.1 Vlohy jako předpoklad hudebnosti

Vlohy si každý přináší na svět a tvoří předpoklady pro vznik hudebních schopností. Ovlivňují rychlost a úspěšnost hudebního vývoje. Tyto dispozice, psychologické a fyziologické, mohou být dědičné nebo vrozené.³

Např. vlohy pro hudební sluch se nachází ve sluchovém analyzátoru, ve kterém dochází k analýze a rozlišování tónů, tento jev se pak dále zpracovává ve sluchových centrech mozkové kůry v přední levé části. Vlohy pro pěvecký projev zase souvisí se stavbou a funkcí hlasového orgánu, ve kterém je potom v lidském hlase odlišná např. barva či poloha.⁴

Je důležité si uvědomit, že žádný člověk nedokáže všechny geneticky dané dispozice v průběhu života rozvinout.

S problematikou vloh souvisí i pojem nadání. Dle Ladislava Daniela⁵ je „*souhrn vloh potřebných pro nějakou úspěšnou činnost v některém oboru umělecké nebo vědecké činnosti nazýváme nadání. Vysoký stupeň nadání označujeme jako talent a ještě daleko vyšší pak nazýváme genialitou.*“

Také bychom neměli přeceňovat nadání a vlohy, řada výzkumů dokazuje, např. Révész či Stumpf, že dobré výsledky správným výcvikem dosáhnout i u méně nadaných žáků a naopak z některých zkoumaných jedinců, kteří vykazovali velké hudební nadání v dětském věku, se později stali pouze průměrní hudebníci, a nebo se hudbě v dospělosti nevěnovali vůbec.⁶

Dle Daniela⁷ bychom měli vlohu chápat jako plastickou a mnohoznačnou, neboť se dá dále rozvíjet mnoha směry, např. vloha umělecká může rozvinout nejen hudební schopnosti, ale i schopnosti herecké apod.

3 HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. Praha: AMU a ERMAT Praha, 2004, s. 48. ISBN 80-7331-018-X.

4 SLAVÍKOVÁ, Marie. Úvod do hudební psychologie. Elektronický studijní materiál – texty přednášek, akademický rok 2015/16.

5 DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. Ostrava: Montanex, 1992, s. 5. ISBN 80-85300-98-2.

6 DANIEL, ref. 5, s. 6.

7 DANIEL, ref. 5, s. 5.

Je to jev, který se nedá změřit, lze ho posoudit jen při provozování některých činností.

Vlohy jsou hmotným základem hudebních schopností, a to tělesným a vrozeným. Tvoří tak důležitý předpoklad pro vznik hudebních schopností, protože ovlivňují rychlost a úspěšnost hudebnosti.

1.2 Hudební schopnosti

Hudební schopnosti v hudebním vývoji jedince⁸ hrají zásadní roli společně s výchovou. Jsou to specifické vlastnosti jedince, které umožňují veškerý kontakt s hudbou. Pro jejich rozvoj je důležitý věk člověka a jeho sociální a kulturně historické vlivy v prostředí, ve kterém žije.

Vystavování dítěte od narození do různé hudby, která se pohybuje v širokém rozsahu tónů, pomůže získat schopnost rozlišovat rozdíly v hudbě. Přirovnat to lze ke schopnosti rozlišovat rodný jazyk od cizích jazyků.⁹ V tomto ohledu pro mne plyne i odpověď, proč při hodinách hudební výchovy je důležité pouštět různorodou hudbu a různé žánry, i přes to, že některé děti neoslovují tolik jako jiné.

Schopnosti zdůrazňují rozdíly mezi lidmi a zároveň ovlivňují kvalitu činností.

Díky hudebním schopnostem můžeme provozovat určité hudební činnosti, při kterých se hudební schopnosti mohou dále rozvíjet a zkvalitňovat.¹⁰

S ohledem na mou práci z toho vyplývá, že pokud budu s dětmi na základní škole provozovat hudební činnosti, mohu tím jejich hudební schopnosti rozvíjet a zkvalitňovat. Kvalitnější hudební schopnosti potom umožňují provozování hudebních aktivit na vyšší hudební úrovni.

8 Zajímavostí je výzkum pocházející z univerzity v Cambridge, kde se přichází na to, že jedinci, kteří mají otevřenou osobnost, tzn. jsou otevření, extrovertní, jsou také obvykle hudebně nadaní. Osobnost člověka tedy souvisí s hudebními schopnostmi.

9 Musical Talent: Innate or Learned? *Duke Talent Identification Program 2015* [online]. 2006 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <https://tip.duke.edu/node/658>

10 HOLAS, Milan. *Psychologie hudby v profesionální hudební výchově*. 2. upravené. Praha: H&H, 1993, s. 33. ISBN 80-85787-25-3.

1.2.1 Klasifikace hudebních schopností jako východisko pro vymezení schopností hudebně sluchových

Současná psychologie nedokáže odpovědět zdali existuje jedna hudební schopnost a nebo bychom měli rozlišovat více hudebních schopností. Hudební schopnosti nejsou izolované, naopak na sebe různě působí, ovlivňují se a spojují. Z tohoto důvodu můžeme naleznout celou řadu odlišujících se klasifikací hudebních schopností, o které se snaží mnoho hudebních psychologů.¹¹

Problém je tedy jednoznačně vymežit, co jsou konkrétně schopnosti hudebně sluchové, neboť literatura se s jejich vymezením podstatně odlišuje.

Proto zde vyjmenuji jeden typ klasifikace, který se se mi zdá s ohledem na mou práci nejvhodnější a dle kterého budu vývoj práce dále směřovat.

Váňová a Sedlák¹² rozdělují hudební schopnosti podle následující klasifikace:

- „**hudební sluch**“: Lze nazvat i jako **schopnosti hudebně sluchové** a patří do nich schopnosti:
 - a) sluchově percepční:** orientace v tónovém prostoru, rozlišování vlastností tónů (výška, síla, délka, barva); rozlišovat hudební vztahy (výškové (intervaly), metrické, rytmické, dynamické a tempové);¹³
 - b) sluchově motorické:** zajišťují koordinaci motorického orgánu se sluchovým při zpěvu, při hře na hudební nástroje a při pohybu těla na různé hudební podněty.¹⁴
- „*hudební cítění neboli smysly pro hudebně výrazové prostředky (zejména rytmické, tonální a harmonické)*“
- „*hudebně intelektové schopnosti (hudební paměť, hudební představivost, hudební myšlení)*“
- „*hudebně tvořivé schopnosti (fantazie, fluence, flexibilita, senzitivita, originalita, elaborace, integrace apod.)*“

11 HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. Praha: AMU a ERMAT Praha, 2004, s. 49-50. ISBN 80-7331-018-X.

12 SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 68. ISBN 978-80-246-2060-2.

13 SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. s. 30. ISBN 14-512-85.

14 SEDLÁK, ref. 13. s. 30.

Hudebně sluchové schopnosti (hudební sluch):

Lze je považovat za základní hudební schopnosti, protože nám umožňují vstup hudby do psychiky člověka. Důležitou roli zde hraje struktura a funkce sluchového analyzátoru, který přeměňuje podněty akustické v podněty psychické. Při tomto přeměňování dochází ke zkreslení fyzikálních vlastností tónů, proto jsou pro sluchové vnímání důležité pojmy jako výška, hlasitost, délka a barva.

Hudební sluch považujeme za komplexní hudební schopnost, v širším smyslu ho lze považovat za schopnost vnímat a hodnotit hudbu.¹⁵

Z tohoto důvodu ho chápeme jako počáteční nejdůležitější schopnost, která souvisí s ostatními, které se díky němu rozvíjejí a zdokonalují.

1.3 Hudební dovednosti

Hudební dovednosti souvisí s hudebními schopnostmi, protože hudební schopnosti zkoumáme prostřednictvím činností, ve kterých se dovednosti projevují. Dovednost tedy můžeme charakterizovat jako učením získanou dispozici, při níž dochází ke správnému, kvalitnímu, rychlému a úspornému vykonávání určité činnosti. Vyjadřuje tedy lidské schopnosti.¹⁶

Dovednost je více specificky zaměřená, tvoří jakýsi předpoklad pro úspěšné vykonání hudební činnosti.

Hudební schopnost je potřebná pro vznik dovednosti, ale zásadní odlišnost je mezi nimi v tom, že dovednosti jsou výsledkem záměrného učení, cviku a automatizace. Hudební schopnost je předpokladem pro vznik dovednosti, ale zároveň pokud budeme rozvíjet dovednosti, zpětně dochází k rozvoji i hudebních schopností.

Dovednosti jsou proměnlivé a složité struktury, proto podléhají změně a nejsou tak trvalé a pevné jako hudební schopnosti.¹⁷

Jako příklad hudební dovednosti můžeme jmenovat nějaký motorický úkon na

15 SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 113-131. ISBN 978-80-246-2060-2.

16 Příspěvatelé Wikipedie, *Dovednost* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2015, Datum poslední revize 11. 02. 2015, 14:39 UTC, [citováno 23. 01. 2016] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Dovednost&oldid=12226347>>

17 SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 2: na druhém stupni základní školy*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 31. Učebnice pro vysoké školy, 16-08-11/2. ISBN 14-352-84. st8

hudebním nástroji (provedení správného prstokladu, rychlá orientace orchestrálního hráče v notopise apod.).

Tvoření hudebních dovedností probíhá v několika fázích¹⁸, a to:

1. **„Kognitivní fáze“:** Zde jedinec získává a osvojuje informace o hudebním úkonu, intervalech, notovém zápisu, stupnicích apod.
2. **„Fixační“:** V této fázi se opakováním hudební dovednost upevňuje a zdokonaluje.
3. **„Automatizační“:** V této fázi se dovednosti automatizují, zbavují se přebytečných pohybů, získávají odolnost vůči rušivým vlivům a stávají se návyky.
4. **„Kontrolní“:** Podává jedinci informace o průběhu úkonu, měla by probíhat již od počátku procesu a měla by probíhat souběžně s předcházejícími fázemi. Umožňuje jedinci provádět úkony správně a bez chyb.

Nutno zmínit i tzv. **zpětnou aferentaci** – zpětnou vazbu, ke které dochází při hře (zpěvu) z notového zápisu ve zrakovém centru mozkové kůry. Utváří se nervové spoje mezi zrakovým centrem a sluchovou oblastí a přitom vzniká výškově rytmická představa notového znaku. Tuto představu potom přenášíme do pohybových drah motorického centra a dále se nervstvem šíří k výkonnému orgánu (ke svalům prstů, hlasívkám apod.). Zpětná aferentace je tedy zpětná signalizace, která nám podává informace o přesnosti, rychlosti a efektivitě vykonaného pohybu, kromě toho tvoří základ koordinace mezi sluchovým a pohybovým analyzátozem.¹⁹

1.3.1 Klasifikace hudebních dovedností:

Z hlediska psychologického lze dle Sedláka a Váňové²⁰ schopnosti rozdělit na:

1. **„Percepční“:** Zahrnujeme sem vnímání a rozlišování tónových a hudebních kvalit.
2. **„Motorické“:** Zahrnujeme sem ovládání motorických funkcí při hře na nástroj, pohybu a zpěvu, dále sem zahrnujeme i pohybovou zručnost a pohotovost.

Ve školní výchově je Váňová²¹ rozděluje na:

18 SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 74. ISBN 978-80-246-2060-2.

19 SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 74-78. ISBN 978-80-246-2060-2.

20 SEDLÁK, VÁŇOVÁ, ref. 19, s. 73, 78-79.

21 SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. Praha: Nakladatelství

1. **„Sluchové dovednosti“:** V těchto dovednostech dokážeme rozlišovat sluchem různé vlastnosti tónů (délka, síla, barva, výška) – tón vysoký-nízký, vyšší-nižší, stejně vysoký apod., poznat mimotonální tón, rozlišit směr melodie, rozpoznat ukončenost či neukončenost melodie, rozlišit počet tónů ve vícezvuku, slyšet chyby (rytmické, melodické, tempové, dynamické) ve známé písni a odlišovat pravidelnost nebo nepravidelnost hudebních polovět, rozlišit v hudebním útvaru změny týkající se rytmu, tempa a dynamiky.
2. **„Rytmické dovednosti“:** Zde by měl jedinec dokázat odhalit souvislost mezi rytmem hudby a rytmem slovním. Poznat a reprodukovat pulzaci, metrum, rytmický zápis písně, vytvářet rytmický kánon či vícehlas, znát základní rytmickou terminologii.
3. **„Pěvecké dovednosti“:** Osvojujeme si základní prvky pěveckých dovedností jako je správný postoj, dýchání, frázování, tvorba hlavového tónu, měkké nasazení při hlasovém začátku, správná výslovnost, zpěv v hlasovém rozsahu, intonační čistota, čistý zpěv v jednohlase a vícehlase a zapojení emocionálního zaujetí.
4. **„Intonační dovednosti“:** Osvojit si různé intonační opory, rozpoznat v notovém záznamu tóninu a intonační pojmy, zazpívat píseň podle not, dokázat využít získané intonační dovednosti při sluchové analýze apod.
5. **„Nástrojové dovednosti“:** Zvládat hru na Orffovy nástroje, sopránovou zobcovou flétnu, tvořit nebo reprodukovat přede hry, mezihry, dohry, dokázat experimentovat s barvou nástrojů, vytvořit doprovod k pohybu, dokázat hrou na nástroj vytvořit svůj nápad.
6. **„Hudebně pohybové dovednosti“:** Jedinec by měl dokázat vhodným pohybem reagovat na hudbu a tempové či metrické změny v hudbě. Měl by ovládat základní úkony hry na tělo a zapamatovat si jednoduchou choreografii v tancích, hrách apod.
7. **„Hudebně tvořivé dovednosti“:** Dokázat imitovat rytmické, melodické či pohybové modely společně s obměnami, tvořivě reagovat, hledat nová hudební řešení na hudební podněty.
8. **„Poslechové dovednosti“:** Žák by měl prokázat orientaci ve výrazových a formotvorných prostředcích, při poslechu využívat ostatní hudební zkušenosti, rozpoznávat emocionalitu hudbu, slovně ji charakterizovat, použít zkušenosti z

poslechu ve své hudební tvořivosti či orientovat se v hudebních žánrech.

Hudební schopnosti spolu souvisí, proto rozvité sluchové dovednosti se projevují i v ostatních dovednostech, např. v pěveckých či intonačních, protože pokud žáci zpívají čistě, znamená to, že mají plně rozvinutý hudební sluch (pěveckým projevem rozlišují výšku tónu). V ostatních dovednostech se pak hudební sluch (hudebně sluchové schopnosti) uplatňuje už jen tím, že nám umožňuje vstup hudby do psychiky, a tak vnímáme ostatní hudební vztahy (výškové, metrické, rytmické, tempové, dynamické).

1.4 Hudební činnosti jako prostředek rozvoje hudebních schopností a dovedností

Hudební činnost, lze také nazvat aktivitou, je projev člověka, který probíhá uvnitř i vně organismu. **Hudební činnosti lze rozdělit na vokální, poslechové, instrumentální a hudebně pohybové.** Jde o komplexní jevy, které jsou závislé na struktuře a kvalitě hudebních schopností a dovedností. Hudební schopnosti se při hudebních činnostech uplatňují, rozvíjejí a zároveň se jejich kvalita promítá i do úrovně hudebních dovedností.²²

Při rozvoji hudebně sluchových schopností se můžeme hudbou zabývat následujícími hudebními činnostmi, a to:

- 1. poslechem (receptí),**
- 2. reprodukcí,**
- 3. tvorbou.**

Poslechem si rozvíjíme hudební schopnosti a je důležitý díky své stimulační činnosti a přivádí nás k hudbě a jejímu aktivnímu provozování. Kromě toho si při zpěvu již od raného dětství osvojujeme základy intonace rodné hudební kultury a společně s ní získáváme k hudbě i citový vztah.

Důležité je vést děti v předškolním i školním věku k dostatečnému přísunu veškeré hudby, při níž se zafixuje u dítěte soubor skladeb a písní, na kterých si dítě vybuduje svůj vlastní hudební svět.

Reprodukcí lze provozovat zpěvem a nebo hrou na hudební nástroje. Pro rozvoj

22 VÁŇOVÁ, Hana, Alena TICHÁ a Jaroslav HERDEN. Kdo umí, ten umí aneb dovednosti v hudební výchově. *Hudební výchova*. Praha: Univerzita Karlova, 1997, 5(4), 58-60. ISSN 1210-3683.

hudebně sluchových schopností má zpěv z notového zápisu a sluchová analýza neopomenutelný význam. Proto nelze ve vyučování zapomínat na činnosti týkající se intonace a rytmu.

Tvorbu můžeme provozovat improvizací nebo kompozicí. Improvizace a s ní související žákova hudební tvořivost je v hudebním vyučování velice důležitá, protože díky ní si žák následně při poslechu dokáže představit hlavní zákonitosti tvorby hudby. Zajímavý je i Danielův názor, že pokud nejsou hudební schopnosti u žáků dostatečně rozvinuty, při improvizaci žák prvního i osmého stupně vytvoří přibližně útvar stejné úrovně. U hudebně rozvinutých dětí jsou výsledky improvizace překvapivé a s narůstajícím věkem se jejich úroveň zvyšuje.²³

Hudební činnosti jsou zprostředkované nervovou soustavou a Sedlák a Váňová²⁴ je rozdělují na:

- „*vnější, předmětné*“: Sem zařazujeme viditelné a slyšitelné činnosti v podobě různých úkonů (např. hra na klavír, tanec, zpěv, kompoziční aktivity aj.).
- „*vnitřní psychické*“: Tyto činnosti probíhají v mysli jedince (např. emoční procesy při percepci, reakce na motivační jevy aj.).

Hudební sluch a celkově hudební schopnosti se tvoří až na základě provozování hudebních činností. Ani nejnadanější jedinec tedy bez toho, aniž by je provozoval, si hudební sluch nerozvine. Hudební sluch se tedy v činnosti projevuje, ale zároveň také tvoří.

Důležité je i z hlediska rozvoje hudebně sluchových schopností připomenout výzkum ohledně spojení hudby a řeči. Kanadský vědec Robert Zattore a i další čeští vědci zjistili, že je lidská řeč v lidském mozku důležitá i při poslechu hudby. Prokázalo se, že poslech hudby, do kterého je zapojený lidský hlas, nám v mozku aktivizuje více částí než poslech pouhé instrumentální hudby, a proto nám hudba spojená s lidským hlasem způsobuje citlivější reakce na melodie. Proto lidé, kteří nemají rozvinutý hudební sluch dostatečným způsobem, potřebují k lepšímu dekódování hudby slova.²⁵ Z toho pro mne plyne v práci

23 DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. Ostrava: Montanex, 1992, s. 6. ISBN 80-85300-98-2.

24 SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 47-49. ISBN 978-80-246-2060-2.

25 Ivana Vajnerová. Postupně odhalované tajemství hudby. *Vesmír* [online]. 2014 [cit. 2016-01-23]. Dostupné z: <http://vesmir.cz/2014/11/21/postupne-odhalovane-tajemstvi-hudby/>

uvědomění, jak je důležité pracovat při rozvoji hudebně sluchových schopností s poslechovými činnostmi, které se týkají práce s písní.

Hudební schopnosti se tedy projevují dovednostmi, které realizujeme hudebními činnostmi.

Otázky konkrétní aplikace psychologických poznatků na konkrétní činnosti žáků ve školské hudební výchově s cílem rozvíjet hudebně sluchové schopnosti budu podrobněji řešit v následujících kapitolách.

2 DIDAKTICKÁ VÝCHODISKA HUDEBNĚ SLUCHOVÉ VÝCHOVY

Poněvadž bych ráda objasnila otázku, jak je dnes možné chápat a řešit hudebně sluchovou výchovu na základní škole, a poskytla tedy nějaké didaktické náměty, považuji za důležité i vymezení celkového historického vývoje hudební pedagogiky, ze které si v některých oblastech můžeme brát příklad i dnes.

Chtěla bych poukázat na to, že na některé osvědčené staré metody nelze zanevřít, ale zároveň se zde nabízí i možnost obohatit je, začít je znovu využívat a vylepšit je současnými novými možnostmi. Tento vývoj je samozřejmě značně obsáhlý, proto se ho pokusím vymežit co nejstručněji.

2.1 Stručná historie názorů na hudebně sluchovou výchovu

Počátky výchovných systémů můžeme najít již v nejstarších civilizacích, např. staré Řecko a Řím. Rok 313 přinesl další zlom v pedagogickém myšlení v souvislosti s rozvojem křesťanství a vznikem křesťanských škol. V církevním školství byl důležitou osobností Giudon z Arezza, který věnoval pozornost rozvoji vokálně intonačních dovedností, které byly nutné k osvojení Gregoriánského chorálu. Užíval systém solmizačních slabik ut, re, mi, fa, sol, la, které se v různých obměnách užívají dodnes.

V souvislosti s vývojem městských škol, kde byl důležitý chrámový zpěv, se hudební výchova ve škole dostala mezi nejdůležitější předměty.

Od 12. století nelze opomenout vznik univerzit, které věnovaly pozornost rozvoji partikulárních škol. Vydávaly pro ně školní řády a výrazná pozornost v těchto řádech byla věnována zpěvu. Žáci se v první třídě věnovali poznávání latinské, německé a české písně, ve druhé a třetí třídě soustředili pozornost na vokální intonaci a hudební teorii a ve třetí čtvrté přibyl výcvik instrumentální hudby.

Ve 14. až 16. století docházelo k postupnému upouštění od scholastické koncepce systému výuky a naopak se dbalo na rozvoj tvořivé osobnosti s širokým rozhledem a vzděláním. Od 16. století můžeme v odborné literatuře vyhledat první teoretické pokusy související s hudební praxí, a to např. první české knihy o hudební výchově od Jana Blahoslava. Díla obsahující metodické pokyny k otázkám hlasové hygieny, metodiku výuky vokální intonace a rozvoje hudebního nadání u žáků.

Další rozvoj české hudebnosti lze spojovat i s literátským bratrstvem, které významně zasáhlo do organizace a vývoje výchovně vzdělávacího systému.

V 17. století hrál neopomenutelnou roli v našich zemích Jan Ámos Komenský, který považoval hudební výchovu jako důležitý prvek pro komplexní rozvoj žáka. V Informatoriu školy mateřské doporučuje halekání, břinkání nebo hraní na hudební nástroje.

V 18. století ovlivnili významný rozvoj hudební pedagogiky v Česku kantoři, kteří hledali nové možnosti rozvoje hudební výchovy. Zapomenout tedy nelze ani na výraznou českou osobnost Jakuba Jana Rybu nebo Jana Nepomuka Filcíka.

Rousseau se při názorech na výuku hudební výchovy zaměřoval na výchovu hlasovou a rytmickou, dále na harmonické citění a systematický rozvoj dětské hudební tvořivosti.

Další autorita světové pedagogiky byl Friedrich Fröbel, který propagoval tvořivý rozvoj hudebně sluchových schopností ve spolupráci s rytmickými cvičeními, hrou na tělo, rýmovánkami a tvořivému osvojování základních hudebně výrazových prostředků.

Ve 20. století se Max Battke zasloužil o modernizaci vzdělávacího procesu v souvislosti s hudební výchovou díky usilování o rozvoj hudebního sluchu a zaměření se na výuku intonace, rytmu a tvořivé osvojení hudební nauky. Kromě toho věnuje velkou pozornost rozvoji hudební paměti a hudební představivosti.

S návrhem komplexní hudebně pohybové výchovy přichází ve 20. století švýcarský pedagog Emil Jacques Dalcroze, který vycházel z názoru, že hudební zážitek rezonuje celým tělem a je možné ho vyjádřit tělesnými pohyby. Jeho metoda obsahuje tři základní složky, a to rytmickou výchovu, sluchovou výchovu, intonační výchovu a improvizaci.

Převratným pedagogem byl i maďarský Zoltán Kodály, který svou metodou inspiroval nespočet hudebních pedagogů. Také Carl Orff velice zasáhl do našeho rozvoje hudební výchovy, jeho Schulwerk, sborník říkadel, písní, rytmicko–melodických cvičení a instrumentálních skladbiček, pozitivně ovlivnil hudebně pohybovou výchovu. Hlavním východiskem jeho metody komplexního rozvoje bylo zaměření se na rytmické citění (rytmizace slov, vět, říkadel a jejich zhudebnění pomocí hry na tělo, a to tleskáním, dupáním, luskáním, hrou na dětské hudební nástroje a zpěvem).

Kolem roku 1920 se čeští hudební pedagogové seznamují i s podněty Battkeho a Dalcrozovy metody a s dalšími intonačními metodami. Mnozí čeští pedagogové jsou jimi inspirováni a tvoří vlastní varianty, např. F. Lýsek, B. Čeněk, M. Doležil, L. Daniel.

Dále se na zkvalitnění hudební výchovy podílejí významné osobnosti jako F. Lýsek, F. Sedlák, L. Daniel, L. Zenkl nebo I. Poledňák.²⁶

Již z tohoto historického vývoje plyne, že k rozvoji hudebně sluchových schopností byl potřebný a od pradávna důležitý zpěv písní. Pro jeho zdokonalování byl podstatný i dostatečný pěvecký výcvik týkající se hlasových cvičení, hlasové hygieny a i seznamování se s hudební teorií, jelikož v souvislosti s ní mohly být využity i intonační metody.

Aby se hudebně sluchové schopnosti rozvíjely dostatečně, je třeba využívat řadu hudebních činností (vokální, poslechové, instrumentální a pohybové činnosti). V hudební výchově bychom na jejich propojování neměli zanevřít. Vrátit bychom se měli i k využívání základů vokální intonace, od které se dnes opouští, ale v dřívějším historickém vývoji působila příznivým dojmem.

2.2 Publikace související s rozvojem hudebně sluchových schopností

Při prostudování dostupné literatury jsem dospěla k názoru, že ohledně tématu hudebně sluchových schopností z hlediska psychologické tematiky, se objevuje celkem mnoho publikací, avšak problém vidím v jejich stáří. V dnešní době nevychází nic moc nového. Nejnovější česká kniha, kterou jsem našla, je od Hany Váňové.²⁷

V zahraničí se touto problematikou zabývají někteří vědci a lze najít na internetu některé zajímavé články, většinou se ale týkají dědičných témat a ne konkrétní otázky, jak rozvíjet hudebně sluchové schopnosti na základní škole a do jaké míry je to vůbec možné, pokud se rozvoj nepodchytil v raném dětství.

Ohledně didaktiky se ve sbornících a časopisech týkající se hudební výchovy v České republice občas objeví nějaký námět, a to např. jak provádět hlasovou výchovu, otisknutí nějaké písničky, se kterou je možno pracovat, ale většina článků je spíše teoretického rázu a je jich minimum. Množství publikací je ale celkem hojné, proto se nedají všechny časopisy, sborníky či vědecké články na internetu projít do jednoho.

Co se týče diplomových a jiných prací, našla jsem nějaká díla, ale spočítat je můžete zhruba na prstech dvou rukou a většinou se týkají spíše psychologických souvislostí.

Ohledně metodiky hudební výchovy, didaktických publikací a učebnic postrádám v

26 HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. Praha: AMU a ERMAT Praha, 2004, s. 10-34. ISBN 80-7331-018-X.

27 SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 2: na druhém stupni základní školy*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 8. Učebnice pro vysoké školy, 16-08-11/2. ISBN 14-352-84.

dnešní době nějaký vývoj. Knihy se objevují většinou pod hranicí roku vydání 2010, ale i přesto je pozitivní, že je lze využívat i dnes. Dokladem jsou náměty u metodických příruček k učebnicím hudební výchovy z roku 1986 apod. Z těchto příruček budu čerpat v následujících kapitolách při provádění analýzy související s hudebně sluchovými schopnostmi.

U Metodických publikací s náměty na činnosti pro rozvoj hudebních schopností, mě oslovily publikace *Hudba a pohyb škole*²⁸, *Hudba jako řeč*²⁹, *Hudebně pohybová výchova*³⁰, *Lidové písničky a hry s nimi*³¹, *My pozor dáme a posloucháme*³², *My pozor dáme a nejen posloucháme*³³, *Nebojme se klasiky*³⁴, *Řemesla ve hře, písní a tanci*³⁵, *Říkáme si, zpíváme si, hrajeme a tančíme*³⁶ a *Učíme děti zpívat*³⁷.

U učebnic hudební výchovy pro 2. stupeň jsem se sama na praxích setkala s tím, že některé učebnice nemusí učitelům příliš vyhovovat, protože obsahují neatraktivní písně a nekladou dostatečný důraz na rozvoj hudebně sluchových schopností prostřednictvím aktivní a tvořivé výuky.

-
- 28 JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. 1. vyd. Hradec Králové: Orlice, 2002. Tandem (Orlice). ISBN 80-903-1157-1.
- 29 HERDEN, Jaroslav. *Hudba jako řeč: o poslechu ve škole i doma : metodické poznámky k učebnicím 1. My pozor dáme a posloucháme, 2. My pozor dáme a (nejen) posloucháme*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1998. ISBN 80-718-3126-3.
- 30 KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8437-0.
- 31 ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Lidové písničky a hry s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. Nápady - hry - tvořivost. ISBN 80-717-8323-4.
- 32 HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a posloucháme: Posloucháme hudbu se žáky 1. stupně základní školy : Kterak uši naladiti, aby se srdce radovalo*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1994. ISBN 80-858-2756-5.
- 33 HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a nejen posloucháme: posloucháme hudbu se žáky 2. stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií*. Praha: Scientia, pedagogické nakladatelství, 1997. Učebnice pro základní školy (Scientia). ISBN 80-718-3087-9.
- 34 HOLUBEC, Jiří, Jan PRCHAL a Vlasta REITTEREROVÁ. *Nebojme se klasiky*. Praha: Editio Barenreiter Praha, 2007. M-2601-0399-3.
- 35 KULHÁNKOVÁ, Eva. *Řemesla ve hře, písní a tanci*. Vyd. 1. Ilustrace Patricie Koubská. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-535-6.
- 36 KURKOVÁ, Libuše. *Říkáme si, zpíváme si, hrajeme a tančíme*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971. ISBN 14-307-71.
- 37 TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha, 2005. ISBN 80-717-8916-X.

Některé zas obsahují poměrně dostatek hudebních dějin a hudební teorie, přesto ale opět chybí náměty pro kreativní a tvořivé činnosti žáků.

Pokrok v tomto ohledu vidím až u nakladatelství Fraus³⁸, který v roce 2013 vytvořil učebnici hudební výchovy, která je přehledná v oblasti hudební teorie a svým obrazovým materiálem (např. rozdělení nástrojových sekcí), je propojena s moderními vyučovacími technologiemi (tablety) a obsahuje aktuální výběr písní a řadu tvořivých činností. Je tedy velice nápaditě zaměřená a působí na žáky atraktivním a moderním dojmem.

Lze ji využívat společně s tablety, ale poskytne mnoho zajímavých námětů k realizaci zajímavé, tvořivé a aktivní hodiny i učitelům, kteří tyto moderní technologie ještě nemají na základních školách k dispozici.

2.3 Současná koncepce hudební výchovy s ohledem na rozvoj hudebně sluchových schopností

V roce 2004 MŠMT schválilo nové formy vzdělávání dětí a změnil se systém kurikulárních dokumentů, které se vytváří na dvou úrovních, a to státní a školské. Národní program vymezuje vzdělávání jako celek a opírá se o tzv. rámcové programy, které jsou charakteristické pro své rámce.³⁹ Jednotlivé rámce jsou závazné pro různé stupně - etapy vzdělávání, pro naše potřeby sem zahrnujeme základní vzdělávání.

Podle dokumentu by hudební výchova měla vést k rozvoji hudebních schopností, a to i hudebně sluchových, prostřednictvím *vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností*, které se váží k vymezenému učivu a které Rámcově vzdělávací program základního vzdělávání zahrnuje. Hudební činnosti jsou navzájem propojené, souvisí spolu a navzájem se doplňují a ovlivňují.

V souvislosti s provozováním hudebních činností by měla být hudební výchova vedena v aktivním a tvořivém duchu s ohledem na žáka a jeho vlastní hudební projev.

Rozvíjené hudební schopnosti se potom následně projevují dovednostmi *sluchovými, rytmickými, pěveckými, intonačními, hudebně pohybovými, hudebně tvořivými a*

38 ŠEDIVÝ, Jakub a Lucie ROHLÍKOVÁ. *Hudební výchova: pro 6.-7. ročník základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-901-8.

39 Příspěvatelé Wikipedie, *Rámcový vzdělávací program* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2013, Datum poslední revize 22. 04. 2013, 10:27 UTC, [citováno 17. 01. 2016]

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=R%C3%A1mcov%C3%BD%C3%AD_program&oldid=10236188>

2.4 Problémy hudebně sluchové výchovy a odlišné pojetí různých autorů

Řada autorů chápe hudebně sluchovou výchovu různým způsobem a zařazuje ji do různých činností. Někteří autoři řadí hudebně sluchovou výchovu do intonačního výcviku, jiní hudební sluch rozvíjí zařazením hudebně sluchových cvičení do výuky. Všichni se ale shodují na systematickém rozvoji všech hudebních schopností pomocí zpěvu, poslechu, hry na nástroje a pohybu v hudební výchově.

Daniel⁴¹ ve své Metodice hudební výchovy rozděluje hudební výchovu na složky: zpěv - s hlasovým výcvikem, intonací, rytmem a hudební teorií; hru na hudební nástroje, improvizaci, hudebně pohybovou výchovu a poslech hudby. Hudební sluch chápe jako smysl pro výšku tónu a rozděluje ho na absolutní a relativní. Podle něj také hudební sluch úzce souvisí s tonálním cítěním.

V publikaci se objevuje kapitola s názvem Intonační a sluchový výcvik, ve které zdůrazňuje vokální intonaci (zpěv z not) jako nejlepší prostředek k rozvoji hudebního sluchu. Podle něj se hudební sluch rozvíjí na základě vrozených vloh různými hudebními činnostmi.

Sedlák⁴² ve své didaktice apeluje na hudební tvořivost a aktivitu dítěte, pojednává o hře na nástroje, hudebně pohybové výchově, rytmickém cítěním, poslechu (hudební vnímání) a pěvecké výchově. Dle Sedláka⁴³ rozvíjíme hudebně sluchové schopnosti nejúčinněji pěveckými a intonačními projevy. Nejvhodnější je pro rozvoj hudebního sluchu zařazovat společně se zpěvem písní i sluchová cvičení, která potom přecházejí do cvičení intonačních, hlasových, rytmických, cvičení na rozvoj hudební paměti a představivosti. Hudebně sluchová cvičení, která se užívají před nácvikem písně, při nácviku a během

40 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2016. s. 81. [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf

41 DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. Ostrava: Montanex, 1992, s. 8-9, 12, 32-. ISBN 80-85300-98-2.

42 SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-512-85.

SEDLÁK, František. A KOLEKTIV. *Didaktika hudební výchovy 2: na druhém stupni základní školy*. 2.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Učebnice pro vysoké školy, 16-08-11/2. ISBN 14-352-84.

43 SEDLÁK, František, Jiří KOLÁŘ a Jaroslav HERDEN. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. s. 117-122. ISBN 14-722-77.

určitých hudebních činností.⁴⁴

Obě koncepce autorů jsou si ale podobné tím, že vyzdvihují důležitost intonačního a sluchového výcviku, který je pro rozvoj hudebně sluchových schopností zásadní.

2.5 Přípravná cvičení a možnosti rozvoje hudebního sluchu

V didaktických publikacích, např. u Sedláka⁴⁵, Pecháčka⁴⁶ a spol. či Daniela⁴⁷ atd., se můžeme setkat s různými postupy a metodami, jak hudební schopnosti a dovednosti (tedy i hudebně sluchové) rozvíjet pomocí různých cvičení. Konkrétní náměty příkladů k rozvoji hudebního sluchu se objevují v souvislosti s přípravnými cvičeními.

Tato cvičení jsou v publikacích vložena v kapitolách zaměřující se na pěveckou výchovu, rytmickou výchovu, intonační a sluchovou výchovu, hudebně pohybovou výchovu a poslech. S ohledem na tyto kapitoly můžeme tato cvičení rozčlenit na následující: **dechová, hlasová a pěvecká, artikulační a deklamační, sluchová, intonační a rytmická přípravná cvičení.**

Tato cvičení užíváme různě vhodně během hodiny, např. při rozezpívání, nácvičení písně (Píseň ale nesmí sloužit pouze k sluchovému, intonačnímu, hlasovému a jinému výcviku, je to umělecké dílo a neměli bychom z něj setřít jeho estetické a citové působení!), práci s poslechovou skladbou apod. Začleňujeme je před určité hudební činnosti nebo do nich.

Všechna tato cvičení by se v širším pohledu dala považovat za související s rozvojem hudebního sluchu. Např. v dechových cvičeních kvalita tvořeného tónu a i jeho správně utvořená výška závisí na správném dýchání. **Ale v užším slova smyslu s hudebním sluchem souvisejí spíše cvičení hlasová a pěvecká, sluchová, intonační a rytmická, při kterých sluchově rozeznáváme barvu, sílu, výšku tónu a rytmické, tempové a dynamické vztahy.**

44 SEDLÁK, František, Jiří KOLÁŘ a Jaroslav HERDEN. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. s. 116. ISBN 14-722-77.

45 SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-512-85.

46 PECHÁČEK, Stanislav, Hana VÁŇOVÁ, Libuše KURKOVÁ, Živana VAJSAROVÁ a Emil HRADECKÝ. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ*. Praha: Karolinum, 1991. ISBN 382-145-91.

47 DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. Ostrava: Montanex, 1992, s. 5. ISBN 80-85300-98-2.

1. Hlasová a pěvecká cvičení:

Hudebně sluchové schopnosti souvisí s rozlišováním výškových vztahů, a proto jsou komplexní podmínkou i pro reprodukční pěveckou činnost, kterou rozvíjíme prostřednictvím hlasových a pěveckých cvičení.⁴⁸

Protože hlasová cvičení souvisí s rozvíjením výškově rozlišovací schopnosti a zpětnou sluchovou kontrolou čistoty zpěvu (zpětnou aferentací), zdokonalujeme při nich i hudebně sluchové schopnostmi.

Abychom ale zpívali čistě, dodržovali správnou tónovou výšku u jednotlivých melodií, je důležité umět využít správnou hlasovou techniku. Tzn. dodržovat správný hlasový postoj, správně dýchat, vyslovovat, správně nasazovat a tvořit daný tón⁴⁹.

V některých případech je složité rozlišit, jaké cvičení ještě nejpodstatněji souvisí s rozvojem hudebního sluchu. Hudebně sluchové schopnosti se prolínají do všech hlasových cvičení, a proto v tomto případě hlasová cvičení nemůžeme úplně vynechat.

Při hlasových cvičeních, která užíváme k rozezpívání, je třeba dbát na dynamiku zpěvu, děti by měly zpívat v pianu, jemně a zbytečně netlačit na hlasivky.

Důležitá je příprava hlasového orgánu a kultivace zpěvu. Při hodině začínáme legátem ve střední poloze. Pravidelným chvěním hlasivek vzniká tón, při kterém se hlasivky aktivují výdechovým vzduchem a tón se dále dotváří v rezonančních orgánech (rezonance hrudní a hlavová). Tón zaznívá nejdříve ve zpěvákově představě, brada je uvolněná, pohybuje se směrem dolů, stoličky máme mírně od sebe. K vyklenutí měkkého patra nám mohou pomoci představy zakousnutí se do jablka, zívnutí či úlek.

Pro zpěv ve vyšších polohách užíváme hlavovou rezonanci, která je pro dětský hlas vhodná a požadovaný tón má typickou barvu a lesk. Dáváme si při tom pozor, aby děti nenapodobovaly mluvní tón, na který jsou navyklé. Pomůže nám k tomu

48 SEDLÁK, František, Jirí KOLÁŘ a Jaroslav HERDEN. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole.*

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. s. 32. ISBN 14-722-77.

49 SYNEK, Jaromír. *Didaktika hudební výchovy I* [online]. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004 [cit. 2016-02-20]. s. 9. ISBN 80-244-0972-0. Dostupné z:

http://khv.upol.cz/dokumenty/pedagogove/7/Synek_Didaktika%20hudebni%20vychovy%201.pdf

houkání, kukání, mňoukání apod. Tato cvičení začínáme vždy sestupně a dbáme na uvolněný krk a vyklenutí měkkého patra (docílíme toho prozívnutím).⁵⁰

2. Intonační cvičení:

O těchto cvičení se vzhledem k omezené šíři textu nebudu vyjadřovat podrobně, ale nelze je nezmínit, neboť souvisejí s rozvojem hudebního sluchu a někteří autoři je považují pro jeho rozvoj za velice důležité.⁵¹ V hudební výchově by neměla chybět, protože umožňují prožívat a chápat tonální vztahy, rozvíjí hudební představy při zpěvu nebo hře na nástroj a jsou důležité pro vokální intonaci.⁵²

Od sluchových cvičení se liší pro větší náročnost v souvislosti s psychickými procesy, které se při nich uplatňují.

Dětem můžeme hudebně sluchové schopnosti rozvíjet pomocí řady intonačních metod a postupů. Intonační metody rozdělujeme na tonální a intervalové. Patří mezi ně např. Solmizace, Číselná metoda, Metoda Tonic – sol – fa, Metoda Tonika – Do, Battkova metoda, Kodályova metoda, Metoda Bohumila Čeňka, Františka Lýska nebo tonální písňová metoda Ladislava Daniela.

Při možnosti užití intonace ve výuce je nutné soustavné vedení žáků a obeznámit je se základními znalostmi hudební teorie, proto s tím začínáme již v nejnižších ročnících. Pokud jsou tyto základy v nižších ročnících podceněny, nelze ji pak zcela užívat v dalších ročnících.⁵³

50 SYNEK, Jaromír. *Didaktika hudební výchovy I* [online]. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004 [cit. 2016-02-20]. s. 9. ISBN 80-244-0972-0. Dostupné z: http://khv.upol.cz/dokumenty/pedagogove/7/Synek_Didaktika%20hudebni%20vychovy%201.pdf

51 DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. Ostrava: Montanex, 1992, s. 8-9, 12, 32-. ISBN 80-85300-98-2.

52 SEDLÁK, František, Jiří KOLÁŘ a Jaroslav HERDEN. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. s. 123. ISBN 14-722-77.

53 SEDLÁK, František. A KOLEKTIV. *Didaktika hudební výchovy 2: na druhém stupni základní školy*. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Učebnice pro vysoké školy, 16-08-11/2. s. 161- 193. ISBN 14-352-84.

3. Sluchová cvičení:

Tato cvičení mají nejdůležitější funkci v nižších ročnících, ve kterých jsou důležité z toho důvodu, aby žáci rozeznali základní vlastnosti tónů – výšku, délku, sílu a barvu. Vnímání výšky tónu se pro děti jeví jako nejproblematictější.⁵⁴

Souvisí s hudebním vnímáním, poněvadž pomocí sluchu nám hudba vstupuje do psychiky, proto jsou důležitá i pro poslech hudby, kde je plně využíváme.

Hudební sluch, ale uplatňujeme také při zpěvu, hudebně pohybové výchově a v instrumentálních činnostech.

4. Rytmická cvičení:

Hudební rytmus je neodmyslitelnou součástí hudby, je základním činitelem časové a dynamické posloupnosti hudebního proudu. V časové organizaci obsahuje tři základní vztahy: puls, metrum a rytmus. Proto bychom ve cvičeních měli brát ohled na všechny tři složky.

Rytmické cítění je v hudebním vývoji primární, protože se projevuje již v raném dětském věku. Vnímání rytmu není pouhým sluchovým odrazem rytmických a metrických vztahů, je doprovázeno pohybovými reakcemi, proto jeho vnímání tkví v motorickém základě.

Při sluchové percepci hudby rytmicky výrazně a pravidelně členěné dochází podvědomě k inervaci svalstva, dovede rozkmitat a rozhybat tělo člověka.

Nejpřirozeněji rozvíjíme rytmické cítění pohybem těla, kde koordinujeme slyšené tóny s motorickou činností těla, např. u zpívajících dětí i zpěvem, při kterém automaticky zapojujeme vokální motoriku. Rytmická cvičení souvisejí i s intonačními cvičeními, ve kterých se objevují.⁵⁵

54 SEDLÁK, František, Jiří KOLÁŘ a Jaroslav HERDEN. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. s. 117-118. ISBN 14-722-77.

55 SEDLÁK, KOLÁŘ, HERDEN, ref. 54, s. 139-147.

3 PŘÍKLADY PŘÍPRAVNÝCH CVIČENÍ SOUVISEJÍCÍCH S ROZVOJEM HUDEBNĚ SLUCHOVÝCH SCHOPNOSTÍ

V této kapitole uvedu některé typy přípravných cvičení aktivizující rozvoj hudebního sluchu a zařadím je do činností vokálních, poslechových, instrumentálních a hudebně pohybových.

Cvičení jsem nacházela v různých didaktických publikacích z doby platnosti současné koncepce hudební výchovy.

3.1 Příklady cvičení ve vokálních činnostech

Vokální činnosti nám slouží k uplatnění svého hlasu. Můžeme tak jejich prostřednictvím osvojovat různé písně, zpívat vícehlas, realizovat různá hlasová a pěvecká cvičení nebo poslouchat hudbu. V Rámcově vzdělávacím programu základního vzdělávání řadíme vokální činnosti k učivu, které zahrnuje.⁵⁶

Ve vybraných cvičeních osvojujeme nejen základy správné hlasové techniky, ale i rozeznávání základních vlastností tónů – výšku, délku, sílu, barvu, které prokazujeme i zpěvem, a proto některá cvičení úzce souvisí s hudebně sluchovými schopnostmi. Jejich realizace je vhodná za pomoci nějakého melodického nástroje (např. klavíru).

1. Cvičení sloužící k navození hlavového tónu⁵⁷:

Cvičení⁵⁸ můžeme užívat k rozezpívání, při němž na uvedené tóny kukáme nebo houkáme. Slouží k navození hlavového tónu, proto začíná vyšším tónem. Jako intonační podporu pro odlišování různých výšek využíváme klavír. Při cvičení sluchově kontrolujeme hlasové zabarvení správně utvořeného hlavového tónu a podle klavíru nasazení správné výšky tónů.

Notový záznam č. 1

56 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2015. s. 83-86. [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf

57 DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. Ostrava: Montanex, 1992, s. 16-17. ISBN 80-85300-98-2.

58 Viz Notový záznam č. 1.

- **Kukáme na tónech jednoduchou melodií:**

Cvičení⁵⁹ slouží k navození hlavového tónu. Sluchově kontrolujeme barvu hlavového tónu a nasazení správné výšky tónu.

Notový záznam č. 2

- **Houkáme melodií nově nacvičované písničky:**

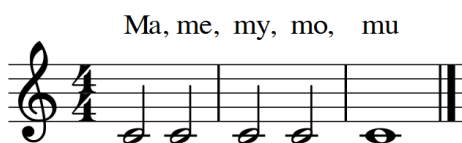
Můžeme zahoukat - zakukat i celou nově nacvičovanou písničku (např. To je zlaté posvícení, Ráda, ráda, Zajíček běží po silnici apod.).

Poté přejdeme do zpěvu písničky už s jejím textem. V tomto případě si dáváme pozor, aby děti nespady opět do mluvního nasazení. Dobré je vybrat žáky, kteří techniku zvládají, aby předvedli ostatním. Žáci jsou dobří imitátoři, a proto vzorová ukázka správné techniky může velice pomoci.

2. Zpěv na jednom tónu⁶⁰:

Střídáme na jednom tónu zpěv různých slabik končících na vokály⁶¹. Zpíváme v pianu a jemně, poté transponujeme po půltónech oběma směry.

Cvičení nám umožňuje vyrovnávat barvu vokálů. Tuto barvu tónu se snažíme i sluchově rozeznávat. Cvičení můžeme začít pianem a postupně zesilovat. Díky tomu si žáci procvičují měkké hlasové nasazení. Sluchově si uvědomují dynamické hudební vztahy.

Notový záznam č. 3

59 Viz Notový záznam č. 2.

60 SYNEK, Jaromír. *Didaktika hudební výchovy I* [online]. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004 [cit. 2016-02-20]. s. 10. ISBN 80-244-0972-0. Dostupné z: http://khv.upol.cz/dokumenty/pedagogove/7/Synek_Didaktika%20hudebni%20vychovy%201.pdf

61 Viz Notový záznam č. 3.

3. Brumendo⁶²:

Zpíváme v pianu a transponujeme po púltónech⁶³. Máme zavřená ústa, stoličky mírně od sebe, jazyk leží na dně, zvuk není silný, ale znělý. Využíváme hlavové rezonance, tón vedeme s pocitem „dopředu“. Dáváme si pozor, abychom nevyslovovali hrdelní hlásku h. Sluchově rozlišujeme barvu a výšku jednotlivých tónů.

Notový záznam č. 4

4. Zpěv písní na slabiky pomocí jednoho druhu vokálu:

Cvičení při kterém procvičujeme mluvidla (artikulaci), ale i pěvecky vyrovnáváme barvu vokálů na zpívaném tónu. Nejznámější je užití u písně Holka modrooká (zaměníme na Halka madraaká, Helke medreeke, hylky mydryyky atd.).

Cvičením vyrovnáváme barvu vokálů a také sluchově kontrolujeme barvu a správnou výšku tónů. Rozvíjíme tedy sluchový cit pro určitou barvu tónu při zpěvu.

5. Zpěv jazykolamů:

Zpíváme na zmelodizované jazykolamy a měníme jejich tempo (zrychlujeme, zpomalujeme). Např.: Náš Popokatepetl je ze všech Popokatepetlů nejpopokatepetlovatější Popokatepetl. Královna Klára na klavír hrála. Kotě v bytě hbitě motá nitě. Dřeš dřez a jazz. Drbu vrbu.⁶⁴

Rozvíjíme tím sluchové představy o tempových vztazích. Kromě toho cvičení slouží k procvičení správné výslovnosti a uvolnění mluvidel. Zhudebněnými říkankami zpěvem rozlišujeme výškové vztahy v melodii a rozvíjíme tak sluchový cit pro různou výšku tónů.

6. Zpěv písní, při kterém sledujeme notový zápis:

K posílení výškového pohybu melodie je dobré zapojit i zrakový orgán, proto žáci píseň sledují v notách. Hlavičky not lze spojit barevnou čarou na tabuli, tím vznikne vizuální představa pohybu melodie, kterou žáci při zpívání porovnávají sluchem.

62 SYNEK, Jaromír. *Didaktika hudební výchovy I* [online]. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004

[cit. 2016-02-20]. s. 10. ISBN 80-244-0972-0. Dostupné z:

http://khv.upol.cz/dokumenty/pedagogove/7/Synek_Didaktika%20hudebni%20vychovy%201.pdf

63 Viz Notový záznam č. 4.

64 České jazykolamy. *Jazykolamy* [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z:

<http://www.jazykolamy.estranky.cz/clanky/ceske/ceske-jazykolamy.html>

7. Kánon (dvojhlasý zpěv):

Při zpěvu kánonu si rozvíjíme sluchové vnímání dvou současně znějících melodií a jejich výškově odlišné tóny. Zároveň posilujeme vnímání rytmických, tempových a dynamických hudebních vztahů.

3.2 Příklady cvičení v poslechových činnostech⁶⁵

Pro děti je problematické rozlišovat výšky tónů, proto si můžeme pomoci poslechovými cvičeními, ve kterých nám opět pomůže hudební nástroj.

U činností, při kterých děti popisují barvu a výšku tónu, je důležité dbát na to, aby děti používaly adekvátní slovní výrazy. Vysoký tón, který současně změnil výšku, změnil i barvu (obsahuje menší počet alikvótních tónů), proto ho lze popisovat jako štíhlejší, tenčí, světlejší, jasnější, lehčí, pohyblivější atd. Hluboký tón naopak popisujeme jako větší, těžší, masivnější, objemnější, tlustší, těžkopádnější, tmavší apod. Děti se na začátku rozvoje orientují podle barvy. Tónovou barvu můžeme měnit pomocí různých nástrojů (harmonika, klavír, Orffovy nástroje, housle, kytara apod.). Tento postup postupně umožní dětem vnímat vlastní výšky tónů.

1. Určujeme výšku tónu podle hlasů zvířat:

Začínáme tak, že hrajeme tóny výškově značně odlehlé (nejlépe přes několik oktáv), děti je přirovnávají k různým hlasům zvířat. Např. hluboké tóny – medvěd (bručivé tóny), vysoké tóny – ptáci (skřiváci). Lze spojit výšku tónu i s hlasem lidí. Hluboký tón – hlas otce, vysoký tón – hlas matky, sestry apod. Tóny můžeme zahrát i různou silou a na různé hudební nástroje.

Starším dětem lze zahrát dva tóny, poté určují, který je vyšší, nižší nebo stejný.

Toto cvičení nám umožňuje sluchový rozvoj související se schopností rozeznat výšku, sílu a barvu tónů.

2. Vyhledáváme ztracený tón:

Zahrajeme libovolný tón a děti tento tón vyhledávají na jednotlivých nástrojích. Využíváme Orffovy nástroje. Toto cvičení souvisí i s instrumentální činností.

Cvičení souvisí s rozvojem vnímání výšky a barvy tónu.

3. Popisování výšky tónu:

Výškové rozdíly zahraných tónů se děti snaží popisovat adekvátními slovními výrazy.

⁶⁵ SEDLÁK, František, Jiří KOLÁŘ a Jaroslav HERDEN. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. s. 117-122. SBN 14-722-77.

Procvičujeme sluchovou představu o barvě, síle a výšce tónu.

4. Rozlišujeme výšku dvou tónů:

Rozlišuje výšku dvou tónů: V tomto cvičení se děti snaží rozlišit od daného zahraného tónu (např. a¹) další zahraný tón, a to buď tón vyšší, nižší či stejný.

Analyzujeme tím sluchem odlišné výšky tónů.

5. Rozpoznávání výškového směru melodie:

V tomto cvičení jde o zachycení výškového pohybu melodie (nepřetržitě zvyšující nebo snižující), obdoba sirény. Tento tón můžeme získat při otáčením kolíčku při hře na prázdné struně u houslí glissandem, při kterém prst sklouzne po struně nebo můžeme změnu pozorovat i v řeči (údiv, otázka, odpověď apod.).

Žáci tedy určují, zdali tón či melodie klesá, stoupá a nebo je pořád ve stejné výšce. Slouží tedy opět k rozvoji výškově rozlišovací schopnosti.

6. Rozpoznáváme mimotonální tón:

Učitel může zahrát např. stupnici C-dur a úmyslně místo tónu f zahraje tón fis. Žák by na to měl zareagovat a říci, že se tento tón do stupnice nehodí. Cvičení lze využít i u nějaké známé písničky.

Rozvíjíme sluchové rozlišování tonálních vztahů a funkce jednotlivých tónů v melodii.

7. Sluchové zaznamenávání melodie:

Děti mohou zaznamenávat podle sluchu jednoduché melodické posuny melodie do grafu, u mimořádně nadaných i do notopisu.

Danou melodii hrajeme na klavír, děti ji přitom sledují v notovém zápisu. Poté určují, kam tóny směřují a zdali melodie stoupá či klesá. Zkušenější žáci by později také měli dokázat rozpoznat melodii složenou z terciových kroků, tónického kvintakordu nebo melodii složenou z výrazných melodických skoků. Ke cvičení lze užít následující příklady lidových písní^{66, 67}.

Rozvíjíme sluchové vnímání a rozlišování výškových a rytmických vztahů tónů.

Notový záznam č. 5

66 Viz Notový záznam č. 5, č. 6, č. 7 a č. 8.

67 JÁNSKÝ, Petr. *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol : pro 1.-4. třídu. 2.*, přeprac. vyd. Cheb: Music Cheb, 1995. ISBN 80-859-2501-X.

Notový záznam č. 6

Notový záznam č. 7

Notový záznam č. 8

8. Sluchová analýza dvojzvuku, trojzvuku (kvintakordu):

Hrajeme několik tónů současně a žáci rozeznávají počet slyšených tónů. Poté můžeme začít rozeznávat durový kvintakord a dále kvintakord mollový. Děti rozeznávají jeho durovou nebo molovou povahu, snaží se zazpívat jeden z jeho tónů, rozeznávají trojzvuk. Začínáme zpěvem od jeho nejvyššího tónu, poté nejnižšího tónu a na konec necháme zpěv tónu prostředního. Toto cvičení souvisí i s vokální činností.

Rozvíjíme tím sluchové vnímání několika současně znějících výškově odlišných tónů, které společně ladí. Také posilujeme tonální citění.

3.3 Příklady cvičení v instrumentálních činnostech⁶⁸

Využití hudebních nástrojů může být velkou pomůckou při sluchových cvičeních, zejména při vokální intonaci, neboť dítěti umožňují provádět samostatnou kontrolu. Při této činnosti zapojujeme sluchovou kontrolu, ale i zrak a jemnou motoriku pohybů prstů, díky které rozlišujeme výškové vztahy mezi tóny. Díky koordinaci zraku, sluchu a vokální a instrumentální motoriky vznikají přesnější a úplnější výškové hudební představy melodií a hudebních útvarů. Dítě si za jejich účasti sluchem kontroluje tóny vytvořené na nástroji a srovnává je s vnitřní tónovou představou.

Níže uvádím další náměty na cvičení, které souvisí s instrumentální činností.

68 SEDLÁK, František, Jiří KOLÁŘ a Jaroslav HERDEN. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. s. 117-122. SBN 14-722-77.

1. Názorná ukázka výšky tónu na hudebním nástroji:

Zahrajeme dětem na houslích, klavíru, kytarě apod. tři tóny (např. g – hluboký, a¹ – středně vysoký, e² – vysoký), poté ukážeme polohu tónů na klavíru a vysvětlíme, že vyšší tón je vždy blíže vpravo a nižší tón blíže vlevo. Totéž např. u kytary, nejvyšší struna je dole, nejnižší nahoře, zmáčknutý pražec více vpravo vytvoří vždy vyšší tón než zmáčknutý pražec více vlevo. Děti si mohou vyzkoušet samostatně na dětských hudebních nástrojích.

Procvičujeme tak sluchovou představu vnímané výšky tónu s vizuální představou a vnímání různé barvy tónů u konkrétních nástrojů.

2. Zachycení melodie (tónů) do notového zápisu:

Učitel zahraje melodii nebo tóny a žáci slyšené tóny vyhledávají na dětských melodických nástrojích. Pokud ho naleznou, zapisují ho do notového zápisu. Toto cvičení souvisí i s poslechovou činností.

Posilujeme tím vnímání různé výšky tónu a její vizuální představu v notovém zápise.

3. Melodie zahráná na různé nástroje:

Zahrajeme jednoduchou melodii na různé nástroje. Děti rozeznávají, na jaký nástroj byla zahráná výše a na jaký níže. Lze užít zvonkohru, altový metalofon, basový xylofon apod. Dle tohoto modelu můžeme s dětmi popisovat barvu a sílu tónu (jasný, svítivý, zvonivý, silný, slabý apod.) Cvičení souvisí i s poslechovými činnostmi.

U žáků procvičujeme sluchové vnímání barvy tónů u jednotlivých nástrojů a zároveň vnímání výšky a síly tónů. Posilujeme proto vazbu i pro vnímání dynamických hudebních vztahů.

4. Hra podle číslovaného grafu či notového zápisu:

Žáci se pokoušejí zahrát jednoduchou melodii dle číslovaného grafu nebo notového zápisu. Každý žák může hrát na jiný nástroj a vytvořit tak skupinový doprovod k písni.

Posilujeme tak sluchové rozeznávání hrané melodie s vizuální představou výškových a rytmických vztahů mezi tóny pomocí notového zápisu.

5. Hra na ozvěnu:

Učitel zahraje úryvek písně, žáci se po kratší odluce pokusí danou melodii zahrát velmi slabě jako ozvěnu z dálky. Můžeme s žáky procvičovat hudební paměť a nebo využít notový či číslovaný zápis, podle kterého žáci opakují hranou melodii.

Dané cvičení můžeme užít i v rytmickém provedení. Učitel vytleská či vyťuká na bubínek rytmickou figuru, žáci to opakují.

Toto cvičení by mělo rozvíjet sluchové vnímání dynamických vztahů hudby a hudební paměť. Žáci si zároveň zpětně sluchově kontrolují opakovanou melodii.

6. Střídání zpěvu a hry na nástroje:

Žáci hrají jednoduché písně podle notového zápisu s tím, že část písně hrají, část jen potichu zpívají a poté opět pokračují v další části ve hře na nástroj.

Cvičení slouží nejen k rozvoji hudební představivosti a paměti, ale také rozvíjí sluchové představy o tónech a jejich umístění v tónovém prostoru. Žák poznává tónové oblasti, ve kterých je schopen zpívat (poznává, že v nezpěvných polohách píseň musí přenést do vhodnější polohy).

7. Rytmicko-melodické rondo:

Žáky rozdělíme na tři skupiny. První skupina vytvoří pomocí bicích nástrojů rytmus písně nebo říkadla. Po upevnění rytmické figury se druhá skupina pomocí melodických nástrojů pokouší o rytmicko-melodickou obměnu. Třetí skupina se zapojí pohybem, ve kterém se snaží vyjádřit rytmus, výraz a obsah písně (říkadla). Cvičení slouží k sluchové koordinaci hudebních vztahů a rozvoji hudební představivosti.

3.4 Příklady cvičení v hudebně pohybových činnostech⁶⁹

V hudebně pohybových činnostech dochází k vzájemné synchronizaci pohybu a sluchového vnímání hudby. Pohybové činnosti podporují aktivní sluchové cítění rytmu a jeho koordinaci s pohybem.

1. Pohybem ruky znázorňujeme výšku tónu:

Výškové rozdíly můžeme společně s dětmi znázorňovat např. pohybem ruky. Pokud zahrajeme vysoký tón, děti zvednou ruku nahoru, pokud ucítí tón nízký ukáží rukou do polohy dolů. Lze ukazovat pohybem ruky i u celé melodie.

Cvičení spojuje prožívání vjemu hudební výšky tónů s jejich motorickým vyjádřením příslušným pohybem. Posilujeme vazbu sluchových představ na motoriku žáka.

2. Chůzí znázorňujeme výšku tónu:

Při vysokých tónech děti chodí dokola po špičkách, při nízkých tónech dupají.

Opět posilujeme sluchovou představu výšky tónu s motorickým vyjádřením.

3. Vyjadřujeme pohybem vzdálenost dvou tónů

Navodíme u dětí představu (dva tóny = jeden krok). Čím více jsou od sebe tóny

⁶⁹ SEDLÁK, František, Jiří KOLÁŘ a Jaroslav HERDEN. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. s. 117-122. SBN 14-722-77.

vzdálené, tím delší bude krok a naopak. (Např. G a g², zde budou děti dělat v kruhu dlouhé kroky, protože jsou od sebe tóny vzdálené, po chvíli začneme hrát tóny c¹ a d¹, děti budou dělat malé kroky, neboť jsou tóny blízko u sebe.)

Lze zrychlovat a zpomalovat, tím děti budou kroky dělat rychleji nebo pomaleji.

Posilujeme vazbu sluchového orgánu při vnímání různých výšek tónu, tempových vztahů, poté sluchovou představu spojujeme s vhodnou motorickou činností.

4. Poloha melodie:

Zahrajeme jednoduchý úryvek, děti při vysoké poloze melodie stojí a tleskají rukama nad hlavou, skandují slovo: vy-so-ko, nízkou polohu melodie znázorňují sedem na podlahu, skandují slovo: hlu-bo-ko, při poloze střední (normální) chodí v kruhu a skandují slovo a-ko-rát.

Rozvíjíme tak sluchové rozeznávání výškově odlišné polohy melodie. Poté spojujeme sluchovou analýzu s domluvenou pohybovou činností.

5. Určujeme polohu úryvku podle chůze zvířat:

Hrajeme tři polohy úryvku, děti při hře střední polohy chodí jako děti v kruhu, ruce mají v bok, ve vysoké poloze chodí jako čápi ve výponu se vzpažením, při nízké poloze chodí jako medvědi v podřepu s podupy.

Opět posilujeme sluchovou představu vnímané výškové polohy úryvku s motorickou činností.

6. Tanec v kroužku podle různých nástrojů:

U tohoto modelu můžeme využít např. zvonkohru, altový metalofon, basový xylofon aj. Žáci vytvoří kroužky, každému kroužku určíme, na jaký nástroj se začne pohybovat (chůze bude dokola společně s libovolným pohybem, který se bude hodit do rytmu melodie), pokud začne hrát. Pro zvýšení pozornosti lze začít hrát nečekaně na dva nástroje najednou, případně všechny tři, potom postupně přestávat.

Žáci tak zdokonalují vnímání různé barvy hrajících nástrojů, procvičují si uvědomělé poslouchání hudby a zároveň si rozvíjejí koordinaci pohybové činnosti na slyšenou hudbu. Sluchové vnímání rytmu spojují s pohybem.

7. Deklamace říkadel doprovázená hrou na tělo:

Žáci deklamují různá říkadla a jejich rytmus doprovázejí hrou na tělo (tleskáním, pleskáním, dupáním, luskáním atd.).

Cvičení rozvíjí sluchovou koordinaci rytmického citění s pohybovou činností.

8. Reakce chůze na hudbu:

Žáci pomocí chůze reagují na slyšený rytmus hudby (např. pochod). Pochodem reagují na zrychlení a zpomalení tempa.

Upevňujeme tím sluchovou představu o tempových a rytmických vztazích vnímané hudby a schopnost na vztahy reagovat pohybovou činností.

9. Tleskání těžkých dob do písňě:

Při zpěvu písňě žáci vytleskávají akcenty – těžké doby.

Souvisí s rozvojem rytmického cítění, ale i procvičujeme schopnost sluchově rozlišovat těžké doby a vyjadřovat je prostřednictvím příslušné pohybové činnosti.

Shrnutí: Většina daných typů cvičení souvisí se sluchovým rozlišováním výšky, síly, barvy a délky tónů, rytmických, tempových a dynamických vztahů, které žáci procvičují zpěvem, poslechem, pohybem a hrou na hudební nástroje.

4 VÝBĚR HUDEBNĚ SLUCHOVÝCH CVIČENÍ Z METODICKÝCH PŘÍRUČEK K UČEBNICÍM HUDEBNÍ VÝCHOVY

Při zpracování tématu diplomové práce jsem zjistila, že některé typy cvičení uváděné v předchozí kapitole jako příklady z odborné didaktické literatury se odlišují od typů cvičení ve stávajících učebnicích hudební výchovy pro základní školy. Rozhodla jsem se proto z nich provést orientační analýzu konkrétního výběru cvičení se zaměřením na rozvoj hudebního sluchu a systematicky je rozdělit do čtyř druhů hudebních činností. Pro svou analýzu jsem si vybrala metodické příručky k učebnicím Hudební výchova 3 a 4 od J. Budíka a R. Posové a od M. Liškové.

Protože učebnice obsahují jen výsledné (zkrácené) postupy k činnostem nebo se v nich náměty na činnosti vůbec nevyskytují, použiji převážně charakteristiky učiva uvedené v metodických příručkách. Jsou to brožury náležející ke každé učebnici a jsou vodítkem pro konkrétní přípravu učitele na jednotlivé hodiny hudební výchovy. Každá kapitola nás podrobně seznamuje s postupem, pomůckami a provedením jednotlivých vyučovacích hodin, včetně motivačních faktorů, a to považuji za velice přínosné.

Ke každému vybranému hudebně sluchovému cvičení předkládám stručný popis, pokud není pojmenováno, pojmenovávám ho a poté hodnotím jeho přínos z hlediska rozvoje hudebního sluchu.

Protože jednotlivá cvičení jsou v metodikách zařazena ke konkrétním kapitolám, skladbám a písním, snažím se je vyhledat komplexně a souhrnně, aby šla jednotlivá cvičení včlenit do jakékoliv vyučovací hodiny hudební výchovy a vložit do různých písních a skladeb nejen uvedených v této řadě učebnic. Některé činnosti se mezi sebou prolínají a nejdou jednoznačně zařadit pouze do jedné skupiny. Např. poslechovou činnost využíváme při každém cvičení, když sluchem kontrolujeme správnost prováděných úkonů, které souvisejí s vokální, instrumentální, poslechovou a hudebně pohybovou činností.

4.1 Hudebně sluchová cvičení ve 3. ročníku základní školy

Pro výběr hudebně sluchových cvičení, která zařadím do hudebních činností, jsem využila dvě metodické příručky pro učebnice hudební výchovy pro třetí ročník základní

školy. První je od J. Budíka a R. Posové⁷⁰ a druhá je od M. Liškové.⁷¹

Obě příručky dbají především na aktivizování dětí především zpěvem a aktivním „muzicírováním“. Jsou zaměřeny na vokální a poslechové činnosti, a to konkrétně na poslech skladeb a nácvik písní. Většina cvičení, která v metodikách nalézám, souvisí s právě probíranou novou písní a poslechovou skladbou.

Metodické příručky se ve vokálních činnostech zaměřují na pěvecké dovednosti, dvojhlas, základy intonace, vokální improvizaci, seznámení s notovým záznamem. V instrumentálních činnostech se zaměřují na hru na nástroje, realizaci doprovodu (rytmického nebo melodického), předehry, dohry apod. V hudebně pohybových činnostech se zaměřují na taktování a pohybové ztvárnění na různou hudbu aj. A u poslechových činností se soustřeďují na rozeznávání kvality tónů, základní vztahy tónů (akord); rozeznávání hudebně výrazových prostředků (melodie, kontrast, rytmus, barva apod.). Dále se v příručkách objevují různé didaktické hry se zaměřením na rozvoj hudebních schopností.

Obě metodické příručky a učebnice k nim se od sebe liší převážně datem vydání. Metodická příručka a učebnice od J. Budíka a R. Posové obsahuje některé dnes již hodně zastaralé lidové písně, které mohou být pro děti v dnešní době neatraktivní. Myslím si, že máme mnoho známějších českých lidových písní, které jsou obsaženy např. ve zpěvníku *Já písnička 1,2*⁷² a jsou vhodnější k nácviku. Přesto je ale příručka tvořivě pojatá, plná různých námětů na hudební činnosti.

Druhá metodická příručka a učebnice od M. Liškové je data novějšího, obsahuje mnoho barevných ilustrací, je přehlednější, ale stručnější ohledně postupů a návodů k realizaci vyučovací hodiny. Často propojuje mezipředmětové vztahy a je také tvořivě pojata. Chybí mi v ní ale také více známějších lidových písní.

Z důvodu opakování některých příkladů cvičení v obou metodických příručkách do činností zařazuji souhrnně.

70 BUDÍK, Jan a RAISA POSOVÁ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN 14-437-86.

71 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-723-5092-7.

72 JÁNSKÝ, Petr. *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol : pro 1.-4. třídu*. 2., přeprac. vyd. Cheb: Music Cheb, 1995. ISBN 80-859-2501-X.

JÁNSKÝ, Petr. *Já písnička 2: zpěvník pro žáky základních škol: pro 5.-9. třídu*. Cheb: Music Cheb, 1997. ISBN 80-85925-02-8.

Vokální činnosti:

1. „Hra na štafetu“:

V jednotlivých částech melodie písní se ve zpěvu střídají různí žáci.

Žáci si procvičují plynulé a rytmicky přesné zapojení do zpívané melodie společně s utvořením správné výškové představy u zpívaných tónů. Posilujeme sluchové vnímání rytmických, tempových a tónových hudebních vztahů.

2. „Hra na ztracenou melodii“:

Na domluvené znamení žáci přeruší zpěv písně, ale v „duchu“ (v představě) si zpívají dále. Na další domluvené znamení opět pokračují ve zpěvu nahlas.

Cvičení slouží k rozvoji hudební představivosti, s tím ale souvisí i udržení sluchové představy pohybu melodie, tempa a rytmu písně.

3. „Hra na dvojhlas (hra s trojzvukem)“:

Spočívá v jednoduchých cvičeních, při kterých se hlasy různě rozdvoují. Lze užít různá přivítání, pozdravy, loučení apod. Tato cvičení užíváme ve chvíli, když začínáme s žáky procvičovat vícehlasý zpěv.

Různé typy cvičení můžeme nalézt v metodické příručce⁷³ na str. 20, 21, 22 a 33. Děti, které se nedokáží udržet ve dvojhlase, zpívají spodní hlas. Jako podpurná funkce může sloužit zpěv s melodickými nástroji.

Tato hra sice hlavně souvisí s rozvíjením harmonického cítění, ale hrají zde roli i hudebně sluchové schopnosti. Sluchem rozlišujeme dva různé hlasy – dvě melodie, zpíváme jen jednu z nich.

Následující cvičení,⁷⁴ jsem si vytvořila sama, podobá se námětům v metodické příručce, abychom neopisovali stejné modely. Lze upravit i do jednoduchého trojhlasu.

Dob-rý den, dob-rý den, dobrý, dobrý, den.

Dob-rý den, dob-rý den, dobrý, dobrý, den.

Notový záznam č. 9

73 BUDÍK, Jan a Raisa POSOVÁ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN 14-437-86.

74 Viz Notový záznam č. 9.

4. Dvojhlasý zpěv písně:

Když žáci dovedou zazpívat jednoduchá dvojhlasá cvičení a danou píseň bez problémů zazpívat v jednohlase, můžeme přidat i nácvik zpěvu ve druhém hlase.

V metodické příručce⁷⁵ se dvojhlasý zpěv využívá u písní *Koulelo se koulelo, Ach synku, synku* aj.

Rozvíjíme tak sluchové odlišování dvou různých současně znějících melodií.

5. Kánon:

V metodické příručce⁷⁶ můžeme jeho provedení naléznout např. na straně 75 u písničky *Dú valaši, dú*, kde kánon provádíme nejdříve tleskáním, poté rytmickou deklamací a nakonec připojíme i zpěv melodie.

U žáků rozvíjíme sluchové vnímání dvou stejných melodií v jiném časovém sledu. Žáci si při zpěvu kánonu upevňují a rozvíjejí výškové, rytmické, metrické a tempové vztahy. Jde o uvědomělé sluchové rozeznávání dvou melodických hlasů.

6. Ukončenost a neukončenost melodie:

Žáci rozeznávají ukončenost a neukončenost melodie pomocí zpěvu či melodických nástrojů, učitelem zahranou jednoduchou melodií doplňují.

Důležité je dětem ujasnit, jak neukončenou melodii doplnit (1, Opakovat předvětí, ale posledním tónem klesnout k základnímu tónu. 2, Opakujeme první dvojtaktí z předvětí, potom pokračujeme odlišným dvojtaktím s celým závěrem. 3, Závětí vytvoříme nové, mohou se zde objevit některé rytmické prvky a melodie z předvětí.).

Toto cvičení umožňuje tvořivé doplňování melodie, při kterém posilujeme hudebně sluchové představy o vlastnostech tónů včetně barvy, síly, výšky, délky apod.

7. Zpěv písní s náhledem do notového zápisu:

Žáci při vokálním nácviku písně nahlíží do notového zápisu, kde je melodie písně zaznamenaná. Při zpěvu si všímají v notách výšek a rytmických hodnot tónů (např. melodie stoupá → v notovém zápise noty také šplhají nahoru, dlouhé a krátké tóny jsou odlišně zaznamenány atd.).

V metodické příručce⁷⁷ můžeme zpěv s náhledem do notového zápisu naléznout např. na stranách 50-51 u písničky *Na shledanou, vlaštovičko*.

75 BUDÍK, Jan a Raisa POSOVÁ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN 14-437-86.

76 BUDÍK, ref. 75. s. 75.

77 BUDÍK, ref. 75. s. 50-51.

Dále se zde objevuje i mnoho jednoduchých několika taktových cvičení, při kterých lze zpěv podle notového zápisu procvičovat, např. cvičení související s tónickým trojzvukem. Naleznout ho můžeme na straně 26⁷⁸.

Tyto činnosti umožňují žákům představit si výškové a rytmické odlišnosti tónů pomocí vizuální pomůcky - jednoduchého notového zápisu. Zpěv stupnice a rozložených tónů kvintakordu je velmi vhodný pro první seznámení s notami, k rozlišení 3. a 6. stupně, k posílení sluchové představy s vizuální představou a k přípravě realizace budoucích intonačních cvičení. Kromě toho žáky seznamujeme se sluchovým rozlišením tóniny dur a moll, rozvíjíme tímto i tonální citění. Vhodné k rozezpívání či uvedení do tóniny písň.

8. Rytmizujeme říkadla a hádanky:

Lze dvojhlasně rytmitizovat zpěvem různá říkadla na jednom tónu. Nebo na zadané říkadlo a hádanku vymyslet melodii. Můžeme využít i jednotlivé dětské melodické nástroje. V metodické příručce⁷⁹ je tento postup uveden jako typ na straně 32.

Sluchem si rozvíjíme rozlišování výškově odlišných tónů v melodii a procvičujeme rytmické citění.

9. Zpěv písni s náhledem do not:

Metodická příručka⁸⁰ dbá u žáků na rozvíjení vnímání výškové představy tónů pomocí vizuální představy. Pro sluchovou kontrolu doprovázíme cvičení hrou na melodický nástroj.

Můžeme naleznout např. na straně 69 u písň *Když jsem byl malučký*, ve které spojujeme pěvecký nácvik písň i s představou písň *Ovčáci čtveráci*, která začíná obdobně. Můžeme využít zpěv se slabikami DO – MI – SOL.

10. Zpěv kvintakordu a jeho záznam v notách:

Žáci se pokouší intonovat podle not jednotlivé tóny durového kvintakordu s opěrnou pomocí (např. klavíru)⁸¹. Rozvíjíme tím nejen harmonické citění, ale i sluchovou představu o správné výšce tónů pomocí vizuální představy.

V metodické příručce⁸² na str. 52 je uveden i způsob intonace vzestupného a sestupného

78 BUDÍK, Jan a Raisa POSOVÁ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 26. ISBN 14-437-86.

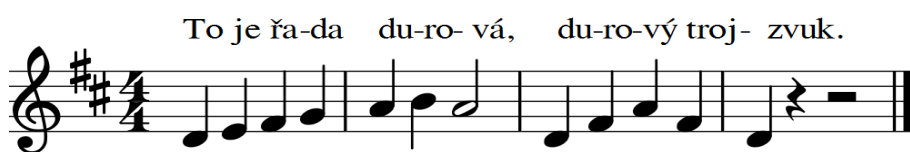
79 BUDÍK, ref. 78. s. 69.

80 BUDÍK, ref. 78. s. 32.

81 Viz Notový záznam č. 10.

82 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd.

durového kvintakordu pomocí známých písní *Ovčáci čtveráci* a *V zahradě na hrušce*, které podpoří sluchovou představu.

Notový záznam č. 10

11. Rozezpívání utvořené pomocí tónů písně:

V metodické příručce⁸³ na str. 9 u nově nacvičované písně *Ach synku, synku* můžeme zvolit cvičení k rozezpívání, které se skládá z prvních dvou taktů melodie této písničky. Takty poté transponujeme o půltón výše.

Cvičení pomáhá k posílení sluchové představy výškově odlišných tónů v písni.

12. Zpěv základní tónové řady podle notového zápisu :

Znalosti, které se děti naučily v hudební teorii, využívá metodická příručka⁸⁴ v intonačním cvičení na str. 7, ve kterém děti zpívají tónovou řadu podle not (c¹, d¹, e¹, f¹, g¹, f¹, e¹, d¹, c¹). Učitel toto intonační cvičení napíše na tabuli, zahraje počáteční tón a dále ukazuje v notovém zápisu jednotlivé intonované noty. Cvičení je doporučeno transponovat i do jiných tónin. Melodický postup je vhodné doprovázet ukazováním (fonogestikou).

Výše zmíněnou tónovou řadu sluchově rozeznáváme i z hlediska stoupající a klesající melodie. Vzestupná a sestupná melodie je stejná jako u písniček *Kočka leze dírou* a *Kočka leze dolů*, na které děti upozorníme.

Rozvíjíme tím sluchové odlišování výškové vlastnosti tónů a ostatní hudební vztahy pomocí vizuálních představ.

Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-723-5092-7.

83 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. s. 9. ISBN 80-723-5092-7.

84 LIŠKOVÁ, ref. 83. s. 7.

13. Opěrné písně a zpěv jejich počátečních tónů od předem zadaného tónu:

Metodická příručka pomocí sluchového výcviku dbá na práci s opěrnými písněmi. Např. u písničky Starosti s muzikou, která začíná na pátém stupni v tónině C dur. S dětmi nejprve zazpíváme pátý stupeň pomocí opěrné písně To je zlaté posvícení a jako pomoc nám slouží zahraný kvintakord pro upevnění tonality.

Cvičení nám rozvíjí sluchové vnímání odlišných výškových vztahů pomocí tonálního cítění. Zároveň upevňuje výšky tónů vizuální představou (náhledem do not).

Ve cvičení v metodické příručce⁸⁵ na straně 14 děti zpívají opěrnou píseň od tónu, který zahrajeme na klavír.

Cvičení upevňuje sluchové vnímání výšky tónu a představu na této výšce realizovat zpěv.

14. Solmizační slabiky:

Cvičení na zpěv tónové řady podle solmizačních slabik v C dur. V metodické příručce⁸⁶ na straně 39.

Intonační cvičení, které upevňuje sluchovou představu různých výšek tónů pomocí notového zápisu a solmizačních slabik.

15. Zpěv písničky v různých tóninách:

Zpěv dané písničky střídáme v různých tóninách.

Rozvíjíme u žáků sluchovou představu o možných odlišných výškách dané melodie.

16. Hra na otázku a odpověď:

V metodické příručce⁸⁷ cvičení nalezneme na str. 9. Jak se jmenuješ – Jmenuji se (Te-re-za): Otázku danými tóny zpívají všichni žáci, odpověď jednotlivce je na začátku stejně melodická jako otázka, ale jméno je vytleskáno pouze rytmicky. V otázce využíváme malé sestupné tercie, které nám zároveň slouží jako intonační cvičení.

Rozvíjíme u žáků sluchové odlišování rytmických a melodických hudebních vztahů a hudební představivost.

17. Hra na ozvěnu:

Lze užít k rozezpívání, např. v příručce⁸⁸ na str. 12. Žáci opakují jednoduchý melodický

85 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-723-5092-7.

86 LIŠKOVÁ, ref. 85, s. 39.

87 LIŠKOVÁ, ref. 85, s. 9.

88 LIŠKOVÁ, ref. 85, s. 12.

dvoutónový úryvek po učiteli v pianu. Důležité je zde navození představy ozvěny v lese.

Procvičujeme tím sluchové odlišování dynamických, rytmických a výškových vztahů mezi tóny.

18. Opakování tónu

Žákům předzpíváme tón, který po chvíli zopakují. Cvičení můžeme nalézt v příručce⁸⁹ na straně 10.

Posilujeme výškovou představu sluchem vnímaného tónu, kterou následně přenášíme do vokální podoby.

Poslechové činnosti:

1. „Poznáte se“:

Žáci rozpoznávají hlasy spolužáků. Mají zavázané oči a tajně vybraný žák (učitel ho vybere tak, že se dotkne jeho ramena) promluví předem určenou větu (Např. Hádejte, kdo jsem), ostatní hádají, kdo ze spolužáků promluvil.

Metoda didaktické hry, která je pro děti zejména v nižších ročnících, velmi důležitá, protože jedince upoutá a rozvine. V metodické příručce⁹⁰ ji můžeme nalézt na str. 19.

Hru jsem drobně postupově upravila, aby šla zrealizovat jednodušeji než je uvedeno v metodické příručce.

Z hlediska hudebně sluchových schopností by u žáků měla rozvíjet sluchové představy o různé síle, barvě a výšce tónů.

2. „Hra na objevitele zvuků“:

Každý žák se pokusí objevit nějaký zvuk, případně ho nahrát na nějaké nahrávací zařízení (např. sirénu, zvuk tekoucí vody, troubení automobilu, zvonek apod.). Poté se zvuk snaží popsat z hlediska barvy, výšky, síly apod.

Didaktickou hru můžeme v metodické příručce⁹¹ nalézt na straně 19.

Z hlediska hudebně sluchových schopností by hra měla pomoci sluchově rozlišovat sílu, barvu, délku a výšku tónu.

89 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. s. 10. ISBN 80-723-5092-7.

90 BUDÍK, Jan a Raisa POSOVÁ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 19. ISBN 14-437-86.

91 BUDÍK, ref. 90. s. 19.

3. Poslech skladeb, písní:

Děti poslouchají danou skladbu, při které se zaměří na zadanou konkrétní věc, např. melodii (plynulou, jemnou, ráznou apod.), náladu, barvu, nástroje, dynamiku, rytmiku, nebo kolik různých melodií ve skladbě slyší. V metodické příručce⁹² na str. 94.

Dále např. u poslechové skladby *Václava Dobiáše: Pochod do dalších let* na straně 56-58 se žáci sluchově soustředí na zaznění melodie tria pochodu.

V některých skladbách, např. na str. 63, skladba *Josefa Suka: S kyticí v ruce*, se žáci snaží rozeznávat, jaký nástroj hraje melodii hlavní a jaký nástroj hraje melodii vedlejší (doplňující). Můžeme žáky rozdělit na několik skupin (flétnisté, houslisté, klavíristé). Pokud zazní melodie např. v klavírním podání, zvedne ruku skupina s označením „klavíristé“ apod. U jednodušších skladeb je potom možné připojit ke sledování notový part.

V metodické příručce⁹³ na straně 44 je např. uvedeno cvičení týkající se skladby *Zima* od A. Vivaldiho, ve které žáci pozorují dynamiku zvuku.

U žáků rozvíjíme sluchové představy o vlastnostech tónů a rytmických, tempových a dynamických vztazích.

4. Hudba stejného znění v různém nástrojovém obsazení:

Srovnáváme stejné znění hudby v obsazení různých nástrojů. V metodické příručce⁹⁴ nalezneme na straně 94-95 u skladby od *Antonína Dvořáka: Romantické kusy (č. 3) a Drobnosti (č. 3)*. Žáci pozorně poslouchají skladbu, ve které se pokouší rozeznávat její hlavní a vedlejší melodie a barvy nástrojů. Rozeznávají doprovodné nástroje od nástrojů hlavních apod.

Rozvíjíme tak sluchový cit pro barvu tónu.

5. Rozlišování melodie v dur a moll:

Žáci poslechem rozlišují hrané melodie písní.

Před nácvikem písně můžeme zahrát opěrný trojzvuk, který žákům usnadní rozeznání mollové nebo durové písně. Metodická příručka⁹⁵ tento postup uplatňuje téměř u každé

92 BUDÍK, Jan a Raisa POSOVÁ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 94. ISBN 14-437-86.

93 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. s. 44. ISBN 80-723-5092-7.

94 LIŠKOVÁ, ref. 93, s. 94-95.

95 LIŠKOVÁ, ref. 93, s. 44.

písně.

Uvědomělým poslechem se žákům rozvíjí tonální cítění, z hlediska hudebně sluchových schopností rozvíjíme hudebně sluchové představy týkající se vlastností tónů.

6. Sluchové rozeznávání chyb:

Hrajeme dětem známé písně, jejich úkolem je poslechem rozeznat úmyslně zahranou chybu (např. zahrát jiný tón). V příručce⁹⁶ na straně 65.

Žáci si rozvíjejí sluchové rozpoznávání chybných tónů, tonální cítění, ale i hudební paměť. V představách známé písně si uvědomujeme její výškový pohyb melodie.

7. Určování výšky tónů (vysoký, hluboký apod.) a celých melodií:

V příručce⁹⁷ na straně 6, 20, 31 můžeme nalézt úkol, ve kterém děti sluchově rozhodují, v jakých polohách (např. vysoko, nízko aj.) jsou zahrány melodie, tóny, akordy či rozdíl výškové odlišnosti dvou zahráných tónů.

U dětí rozvíjíme sluchovou orientaci v tónovém prostoru, zej. rozlišování výškové vlastnosti u tónů a různá výšková poloha melodií.

8. Sluchové rozlišování dynamiky:

Např. cvičení uvedené v metodické příručce⁹⁸ na str. 23. Na klavír hrajeme dynamicky odlišně tóny nebo akordy, děti určují, který akord nebo tón zněl silně, slabě nebo středně silně apod.

Rozvíjíme tím sluchové odlišování dynamiky jednotlivých tónů a akordů.

9. Úryvek zahráný na různé nástroje:

V tomto cvičení rozvíjíme u dětí cítění pro rozeznání barvy tónů pomocí různých hudebních nástrojů.

10. Procvičování dynamických a tempových vztahů u poslechových skladeb či hraných písniček:

Děti mohou pomocí grafického záznamu, ukazování, zpěvu nebo pouhým poslechem rozeznávat dynamické vztahy v písni (piano, forte, crescendo, decrescendo atd.).

11. Analýza více zvuků nebo jednoho tónu:

Na klavír hrajeme různé tóny, žáci analyzují jeden tón, nebo znějící dvojzvuk. Rozvíjíme harmonické cítění společně s rozlišováním výškových vztahů u tónů, které znějí

96 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. s. 65. ISBN 80-723-5092-7.

97 LIŠKOVÁ, ref. 96, s. 6, 20, 31.

98 LIŠKOVÁ, ref. 96, s. 23.

současně.

12. Hudební hádanka - poznáváme písničky podle úryvků:

Dětem zahrajeme nebo zazpíváme jednoduché úryvky závěrů nebo začátků známých písniček, děti rozpoznávají hrané písničky. Jako zpěváky různých hádanek pro ostatní můžeme pověřit i děti.

Rozvíjíme tím u dětí sluchové představy slyšených melodií ve spojení s tónovou představou odpovídající známé melodii, kterou rozpoznáváme.

13. Sluchová analýza dur a moll:

V příručce⁹⁹ na straně 56 s dětmi rozlišujeme hrané durové a mollové stupnicové chody (např. c, d, e, f, g – c, d, es, f, g). Můžeme si ve sluchové představě pomáhat písničkou *Kočka leze dírou*, která odpovídá durové tónině.

Tímto cvičením posilujeme sluchovou představu durové a mollové stupnice, upevňujeme tím i tonální cítění.

Instrumentální činnosti:

1. Tvorba popěvku:

Děti tvoří pomocí jednoduchých melodických nástrojů popěvek na zadané nebo jimi volně vymyšlené slovo, básničku nebo říkadlo.

Hravá tvořivá práce dětí, která rozvíjí rytmické cítění a sluchové odlišování výšek tónů. Kromě toho se děti seznamují s hudebními nástroji a posilují sluchové představy o jejich barvě zvuku.

2. Tvoříme „nástrojový dvojhlas“:

Rozdělíme žáky na dvě skupiny, jedna skupina hraje první hlas písně a druhá skupina hraje druhý hlas písně. Používáme při tom jednoduché melodické nástroje.

Cvičení u dětí rozvíjí sluchovou představu při odlišování dvou různých melodií, různé barvy zvuků u hudebních nástrojů a při hře podle not i odlišování různé délky a výšky tónů.

3. Melodický nebo rytmický doprovod k písni:

Žáci hrají melodii písně nebo rytmicky realizují její doprovod pomocí nástrojů či hry na tělo (hra na tělo souvisí s pohybovými činnostmi).

⁹⁹ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. s. 56. ISBN 80-723-5092-7.

Např. u písně *Hospodářství* v metodické příručce¹⁰⁰ na str. 17 můžeme tvořit doprovod hrou na melodické nástroje, využíváme přitom nástroje z Orffova instrumentáře (zvonkohra, xylofon aj.).

Žáci si uvědomují výškové vztahy různých tónů v melodii a hrou na nástroje sluchem zpětně rozeznávají správnost zahráných tónů. Společně s tím propojují rozvoj výškové představivosti tónů s notovým zápisem. Posilujeme sluchovou vazbu jednotlivých hudebních vztahů na motorickou činnost žáků.

Hudebně pohybové činnosti:

1. Rytmický dvojhlas (kánon) a hra na tělo:

Při cvičení lze využít rytmus nově nacvičované písně. Děti ho podle not vytleskávají, poté lze třídu rozdělit na dvě půlky, jedna půlka začne vytleskávat daný rytmus o takt později apod. Můžeme také třídu rozdělit na různé skupiny, ve kterých se bude tleskat metrum, rytmus písně, pulzace apod.¹⁰¹

Činnost u dětí rozvíjí rytmické cítění, ale také sluchové odlišování rytmických, metrických a tempových hudebních vztahů.

2. „Hudební hádanka“:

Učitel vytleskává rytmus písně a tiše si ji prozpěvuje. Děti na určených několika stranách píseň vyhledávají v notách.¹⁰²

Děti dle rytmického cítění a výškového pohybu melodie vizuálně spojují notový zápis písně se slyšeným rytmem a zpěvem.

3. Rytmizovaný text:

V tomto případě můžeme zrytmizovat nebo zmelodizovat nějaký text a odlišně ho (např. tleskáním) rytmicky doprovodit (např. hádanku, říkadlo apod.).

Příklady takové rytmy a melodizace můžeme nalézt v metodické příručce¹⁰³ na straně 89.

Žáci se prostřednictvím tvořivého cvičení rozvíjí rytmické cítění a sluchové představy

100 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. s. 17. ISBN 80-723-5092-7.

101 BUDÍK, Jan a Raisa POSOVÁ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN 14-437-86.

102 BUDÍK, ref. 101. s. 89.

103 BUDÍK, ref. 101. s. 89.

o výškovém pohybu melodie.

4. Pochod:

Děti na místě či v řadě pochodují k písničce pochodového charakteru. Děti vedeme pomocí rázných povelů (např. „*Pochodem v chod! Levá! Pravá!*“) a hrajeme pochodový rytmus na bubínek.

Toto cvičení můžeme naléznout v metodické příručce¹⁰⁴ na straně 53 k písničce *Okolo Frýdku*.

U skladeb pochodového charakteru je dobré zapojit realizaci pohybové činnosti. U dětí je rozvíjena sluchově motorická schopnost, která zajišťuje koordinaci motorického orgánu se sluchovým. Samozřejmě souvisí i se schopnostmi sluchově percepčními.

5. Tanec k písni:

U cvičení žáci k daným písním připojují tanec. Např. žáci stojí v kruhu, drží se za ruce, pohybují se v rytmu čtvrt'ových hodnot - čtyři takty vlevo, šest taktů vpravo apod.

V metodické příručce¹⁰⁵ nalezneme např. na straně 72 u písně *Slunéčko zachází za hory*. Dochází k rozvoji koordinace sluchového orgánu s pohybovým orgánem.

6. Jednoduché taktování (pohyb ruky nahoru a dolů):

V metodické příručce¹⁰⁶ nalezneme na str. 67 u písničky *Když jsem byl malučký*.

U žáků tím rozvíjíme sluchové představy o tempových, rytmických a dynamických vztazích a pohyb ruky koordinujeme se sluchovými představami.

7. Rytmická ozvěna:

Pomocí hry na tělo žáci napodobují slyšený rytmus, který vytleská nebo zahraje na rytmický nástroj učitel. Děti při tleskání rytmu odlišují sílu zvuku (ozvěna – slabší zvuk).

Rozvíjíme tím sluchové rozlišování rytmických a tempových hudebních vztahů. Souvisí i s hudební pamětí a koordinací pohybového orgánu podle sluchového.

104 BUDÍK, Jan a Raisa POSOVÁ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 53. ISBN 14-437-86.

105 BUDÍK, ref. 104. s. 89.

106 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. s. 67. ISBN 80-723-5092-7.

4.2 Hudebně sluchová cvičení ve 4. ročníku základní školy

Pro výběr příkladů hudebně sluchových cvičení, která zařadím do hudebních činností, jsem využila dvě metodické příručky pro učebnice hudební výchovy pro čtvrtý ročník základní školy. První je od J. Budíka a R. Posové¹⁰⁷ a druhá je od M. Liškové.¹⁰⁸

Opět zahrnují náměty na cvičení ve všech typech činností, ale zaměřují se hlavně na vokální a poslechové. Mám na ně stejný názor, jako jsem uváděla u předchozích metodických příruček pro třetí ročník. Jediný rozdíl oproti předchůdcům je ten, že se začínají více zaměřovat na hudební teorii.

Vokální činnosti:

1. Zpěv písní s náhledem do notového zápisu:

Žáci při vokálním nácvičku písni nahlíží do notového zápisu, kde je melodie písni zaznamenaná. Při tom se zaměřujeme na čistý a kultivovaný zpěv, dynamiku a spojujeme s náhledem do notového zápisu. Žáci podle klavíru sluchově kontrolují čistotu zpěvu a přitom posilují sluchové odlišování výrazových prostředků (dynamika, tempo, barva) a koordinují výškově rozlišovací schopnost se zrakovým orgánem (zápisem v notách) a motorickým orgánem (hlasivkami).

Zpěv předvětí a závětí:

Nalezneme např. v metodické příručce¹⁰⁹ na str. 18 u písni *Už ty pilky dořezaly*. Jedna skupina žáků zazpívá předvětí písni, druhá skupina zazpívá závětí.

Žáci přitom rozvíjejí sluchovou orientaci v částech písni, rozlišování výškových rozdílů u jednotlivých tónů. Rozvíjíme sluchové vnímání dynamických hudebních vztahů a jejich pěveckou realizaci.

2. Kánon:

Žáci si procvičují zpěv kánonu, při kterém se snaží udržet v jednotlivém hlase.

U žáků rozvíjíme sluchové vnímání dvou stejných melodií v jiném časovém sledu. Žáci si při zpěvu kánonu upevňují a rozvíjejí výškové, rytmické, metrické a tempové vztahy. Jde o uvědomělé sluchové rozeznávání dvou melodických hlasů.

107 BUDÍK, Jan a Pavel JURKOVIČ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro čtvrtý ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-380-87.

108 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN, 2000. ISBN 80-723-5113-3.

109 BUDÍK, ref. 107. s. 18.

3. Vícehlas:

V metodické příručce¹¹⁰ na str. 29-31 můžeme nalézt metodické poznámky a náměty na několikataktová cvičení, před počátky dvojhlasého, nebo dokonce trojhlasého zpěvu. (Např. To je řada durová, To je řada mollová, hudební vícehlasé pozdravy atd.).

Dvojhlasý zpěv si žáci mohou vyzkoušet např. u písničky *Měla jsem holoubka, Čí to husičky*.

Žáci si při něm z hlediska rozvoje hudebně sluchových schopností procvičují sluchově rozeznávat dvě melodie a výškově je rozlišovat.

4. Intonační - hlasová rozcvička dle not

Zpěv již výše zmíněných cvičení, např. To je řada durová, mollová, zpěv kadencí, obměny trojzvuku aj.

Slouží k sluchovému rozlišování výškové vlastnosti tónů společně s koordinací zrakového a sluchového orgánu.

5. Počátky trojhlasého zpěvu:

Využíváme pěvecká cvičení určená k počátkům nácvičku trojhlasého zpěvu. Např. Dobrý den, Na shledanou, vítáme Vás apod. Slouží nejen k rozvoji harmonického cítění, ale také k sluchové analýze výškově odlišných tónů, které znějí současně a ladí k sobě.

Na str. 74 v metodické příručce¹¹¹ nalezneme cvičení, která slouží k rozvoji trojhlasého zpěvu – jeden hlas zůstává ležet.

Rozvíjíme harmonické cítění, ale i sluchovou představu o různých tónových výškách, které spolu ladí a tvoří akord.

6. Dokončování závětí:

Nalezneme v metodické příručce¹¹² na str. 70, celá třída zazpívá uvedené předvětí dané písni a na koho ukážeme, ten dané předvětí dokončí.

U žáků rozvíjíme sluchové představy o orientaci v tónovém prostoru, různých výškových a rytmických vztazích v melodii a podněcujeme rozvoj hudební představivosti.

7. Zpěv rozloženého tónického trojzvuku

Písnička *Znám já jeden krásný zámek* začíná rozloženým trojzvukem, proto se v rámci nácvičku písni věnujeme intonačnímu cvičení a využíváme pomoc solmizačních slabik

110 BUDÍK, Jan a Pavel JURKOVIČ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro čtvrtý ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 29-31. ISBN 14-380-87.

111 BUDÍK, ref. 110, s. 74.

112 BUDÍK, ref. 110, s. 70.

do-mi-sol. V metodické příručce¹¹³ nalezneme solmizační modely rozloženého trojzvuku na str. 6, které se využívají před nácvičkou zmíněné písně.

Cvičení slouží k upevnění výškové představy jednotlivých tónů v kvintakordu, ulehčení nácvičky melodie nově nacvičované písničky a žáci si tvoří sluchové představy tónových a rytmických vztazích pomocí vizuální představy (notového zápisu).

8. Zpěv opěrných písní:

V metodické příručce¹¹⁴ na straně 9 procvičujeme zpěv opěrných písní. Nejprve uvedeme žáky do dané tóniny a jejich úkolem je správně zazpívat začátek námi uvedené opěrné písně, můžeme si pomoci tím, že zahrajeme počáteční tón písně na začátku cvičení. Poté můžeme střídát jednotlivé tóniny opěrných písní.

U dětí rozvíjíme schopnost sluchově rozlišovat různé výšky melodií a zároveň upevňujeme tonální citění.

9. Zpěv pomocí solmizačních slabik s náhledem do notového zápisu:

V metodické příručce¹¹⁵ je uveden příklad na str. 34, kde opakujeme pomocí solmizace vzestupný a sestupný durový kvintakord. Jednotlivé modely zpíváme v různých tóninách. Připomínáme, že model do-mi-sol odpovídá opěrné písni *Ovčáci, čtveráci*. Před zpěvem je nutné udat počáteční tón.

Pomocí intonační metody rozvíjíme hudebně sluchové schopnosti, zej. rozlišování výšky tónů a koordinace sluchového orgánu se zrakovým orgánem a motorickým orgánem.

10. Zpěv s pomocí metronomu

Cvičení v metodické příručce¹¹⁶ nalezneme např. na straně 32. S žáky zpíváme písničku se zapnutým metronomem, pokaždé zvolíme jiné tempo.

U žáků tím rozvíjíme sluchové vnímání různých tempových vztahů v melodii.

Poslechové činnosti:

1. Sluchový rozbor poslechových skladeb:

Pomocí poslechové nahrávky rozeznáváme různé vlastnosti skladby, a to např. která skladba (píseň) je do tance a proč, jaké nástroje se v ní objevují (hluboké, vysoké), kolik

113 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN, 2000. s. 6. ISBN 80-723-5113-3.

114 LIŠKOVÁ, ref. 113, s. 9.

115 LIŠKOVÁ, ref. 113, s. 34.

116 LIŠKOVÁ, ref. 113, s. 32.

melodií se v ní objevuje, přechody písňě (skladby) z dur do moll atd.

Např. v metodické příručce¹¹⁷ na str. 89 u poslechové skladby *Pět minut v Africe* od Pavla Jurkoviče se žáci seznamují a sluchově rozeznávají základní hudební myšlenku a formu ronda.

V metodické příručce¹¹⁸ na str. 98 je uvedena poslechová skladba od I. Hurníka – *Čiperky a loudalové*, ve které žáci sluchově rozlišují dva různě pohybující se hlasy neboli dvě samostatné melodie.

U žáků rozvíjíme hudebně sluchové schopnosti týkající se rozlišování hudebních vztahů výškových, metrických, dynamických a tempových. Rozvíjíme sluchové vnímání dvou melodií.

2. Rozlišování akordů podle sluchu:

Žáci podle sluchu rozlišují akordy, které se hodí k písni. Příklad nalezneme v metodické příručce¹¹⁹ na str. 19 u písničky *Už ty pilky dořezaly*, ve které se žáci snaží začlenit akord tóniky a dominanty do melodie. (Nebo na str. 94-95 u písničky *Na tom bošileckém mostku*).

Toto cvičení by mělo rozvíjet hudební citění, při němž žáci podle sluchu rozhodují, kam se hodí akord tóniky a kam dominanty.

3. Poznávání písni podle začátku nápěvu:

Hrajeme na hudební nástroj začátky různých nápěvů u libovolných známých písni, žáci se písňě snaží rozpoznat.

Cvičení souvisí i s rozvojem hudební paměti a ostatních hudebních schopností. Žáci na základě sluchového vjemu procvičují rozpoznání známé písničky.

4. Rozeznávání pěveckých hlasů:

Žáci sluchově rozeznávají různé pěvecké hlasy v poslechových skladbách. V metodické příručce¹²⁰ jsou uvedeny např. poslechové skladby od *Bedřicha Smetany* – *Prodaná nevěsta, 1. výstup* (mužské hlasy), *Josefa Suka* – *Choutka po vdání* (ženský sbor) apod.

117 BUDÍK, Jan a Pavel JURKOVIČ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro čtvrtý ročník*

základní školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 89. ISBN 14-380-87.

118 BUDÍK, ref. 117, s. 98.

119 BUDÍK, ref. 117, s. 19.

120 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN, 2000. ISBN 80-723-5113-3.

Posilujeme sluchové představy o různých barvách, výškách a silách tónu.

5. Ukončenost a neukončenost melodie:

S žáky určujeme ukončenost a neukončenost jednotlivých melodií v určitých částech písně, které jim hrajeme např. na klavír.

Děti si rozvíjejí tonální cítění ve spolupráci s hudebně sluchovými schopnostmi – celkovou sluchovou orientací v tónovém prostoru.

6. Sluchová cvičení související s poslechem skladeb:

- Sledování užitých hudebních nástrojů ve skladbě (v metodické příručce¹²¹ na str. 14-15 u skladby *Tanec bizonů*).

Souvisí zejména s rozvojem hudebně sluchové schopnosti rozlišující vlastnosti tónů – barva, síla, výška.

- Hrajeme různé úryvky známých poslechových skladeb a děti určují, jaká část skladby právě zaznívá (příklad v metodické příručce¹²² na straně 17 u skladby od *Bedřicha Smetany: Vltava*) – pramen, široký tok, vesnice a svatba apod.

U žáků rozvíjíme sluchovou orientaci v tónovém prostoru.

- Sluchové vnímání variací nebo hlavního tématu: Např. v metodické příručce¹²³ na str. 33 u poslechové skladby od *Mozarta: Variace C dur K. 265* sledujeme jeho obměny (rytmické, melodické aj.).

Žáci se pokoušejí sluchově jednotlivé variace rozlišit. Rozvíjí sluchovou orientaci v tónovém prostoru, vlastnosti tónů, ale i výškové, rytmické, tempové, metrické a dynamické vztahy.

- Rozpoznávání melodie ve dvojhlasé či jednohlasé:

Např. v metodické příručce¹²⁴ na str. 74 u poslechové skladby od *Antonína Dvořáka – Moravské dvojzpěvy: Dyby byla kosa nabrůšená*. U dětí rozvíjíme zejména harmonické cítění. S tím souvisí ale i sluchový rozvoj týkající se rozeznávání různých výšek tónů ve dvojhlasé melodii.

- Rozlišování hudebně výrazových prostředků.

121 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN, 2000. s. 14-15. ISBN 80-723-5113-3.

122 LIŠKOVÁ, ref. 121, s. 17.

123 LIŠKOVÁ, ref. 121, s. 33.

124 LIŠKOVÁ, ref. 121, s. 74.

Žáci rozlišují tempové a dynamické hudební vztahy. Rozvíjíme tím sluchové vnímání síly, délky a barvy tónů.

Instrumentální činnosti:

1. Nástrojový doprovod k písním (melodický nebo rytmický):

Žáci k nacvičené písni realizují jednoduchý nástrojový doprovod (podle not nebo improvizují).

V metodické příručce¹²⁵ na str. 71 u písně *Červená, zlatá, zelená* se žáci pokouší o improvizaci jednoduchého doprovodu na bicí nástroje.

Nebo v metodické příručce¹²⁶ na str. 75 k písni *Ten Chlumecký zámek* realizujeme s dětmi v několika hodinách doprovod na melodické nástroje.

U žáků podněcujeme sluchovou koordinaci s motorickou činností.

2. Melodizace říkadel:

Žáci vytváří melodie pro různá říkadla.

Cvičení rozvíjí sluchovou orientaci v tónovém prostoru, cit pro výšku, sílu, délku a barvu tónů a rozlišování rytmických, dynamických a tempových vztahů.

3. Vymyšlení jednoduché melodie:

Nejdříve dětem zadáme úkol, aby zapsaly libovolný rytmus do jednoho taktu. Další utvořený takt přepíše, ale začnou koncem taktu prvního. Poté k rytmu prvního taktu přidáme jednoduché noty (melodii) a druhý takt opíšeme od prvního tak, že bude začínat opět koncem prvního taktu. Pak lze zapsanou melodii zahrát na jednoduché melodické nástroje.

Rozvíjíme sluchovou orientaci v tónovém prostoru a koordinaci sluchového orgánu s motorickou činností při hře na nástroje. Zpětně kontrolujeme sluchem, zdali je notový zápis zahrán správně.

4. Hra s hudebně výrazovými prostředky:

Žáky rozdělíme do různých skupin s názvy: Melodie, Rytmus, Dynamika, Tempo, Barva a předložíme notový zápis písně. Každá skupina se podle jejího názvu v písni

125 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd.

Praha: SPN, 2000. s. 71. ISBN 80-723-5113-3.

126 LIŠKOVÁ, ref. 125, s. 75.

projevuje. Např. skupina Melodie zpívá melodii písně, skupina Rytmus zvýrazňuje rytmické složky písně (metrum, těžké doby atd.), skupina Barva hraje melodii na odlišné melodické nástroje.

Rozvíjíme tak sluchové rozlišování barvy, síly, délky, výšky tónů, ale i metrických, rytmických a tempových hudebních vztahů.

5. Tvorba závětí u neukončené melodie:

Žáci dotváří závětí u zahrané neukončené melodie. Rozvíjí se jim nejen hudební představivost, ale také tonální a sluchové představy pro výšku, sílu a délku jednotlivých tónů.

6. Instrumentální provedení kánonu:

Zadanou píseň se naučíme hrát na jednoduché melodické nástroje, potom se rozdělíme na několik skupin a tvoříme instrumentální kánon. U žáků podněcujeme sluchové představy o barvách tónů pomocí různých nástrojů. Zároveň slouží k sluchovému rozeznávání melodií a posiluje rozlišování rytmických a tempových hudebních představ.

Hudebně pohybové činnosti:

1. Taneční prvky k písňím (skladbám):

Metodická příručka¹²⁷ popisuje různé náměty ke zrealizování tanečních prvků k písni (pochod, menuet, valčík apod.) např. na str. 59 u písničky *Uřal bučka*.

U žáků rozvíjíme koordinaci sluchového orgánu s motorickou činností.

2. Taktování:

Metodická příručka¹²⁸ doporučuje např. ke zpěvu opěrných písni (*Kočka leze dírou, Dívča, dívča a To je zlaté posvícení*) na str. 9 procvičit s dětmi i jednoduché schéma dvoudobého taktu pohybem ruky - nahoru a dolů. Na str. 41 se objevuje i postup při taktování ve třídobém rytmu

Cvičení rozvíjí koordinaci sluchových představ o hudebních vztazích s pohybovou činností.

3. Hra na ozvěnu:

Tímto cvičením procvičujeme rytmicky (pomocí hry na tělo) nebo intonačně (pomocí

127 BUDÍK, Jan a Pavel JURKOVIČ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro čtvrtý ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 59. ISBN 14-380-87.

128 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2000. s. 9. ISBN 80-723-5113-3.

zpěvu) těžké místo v písni pomocí ozvěny. Ozvěnu tvoří žáci.

Žáci si ve cvičení rozvíjí rytmické cítění a výškově rozlišovací schopnost tónů. Soustředí se na čistotu zpěvu a zároveň úkon zpětně kontrolují sluchovým orgánem.

4. Hra na tělo k písni nebo skladbě:

Ke zpívané písničce přidáváme rytmický doprovod pomocí hry na tělo (tleskání, luskání, pleskání, podupy atd.). Jednoduchá rytmická figura je uvedena v metodické příručce¹²⁹ na str. 27 k písničce *Jsou mlynáři*. Možné je přidat do cvičení i deklamaci textu.

Příklad souvisí s rozvojem koordinace sluchového orgánu s motorickým orgánem. Rozvíjíme vnímání rytmických a tempových hudebních vztahů.

5. Vymýšlení různých pohybů do rytmu melodie:

S žáky stojíme v kroužku, jeden předem určený žák vymýšlí různé pohyby hodící se k písni. Ostatní opakují, hra je doprovázena zpěvem, pohyby se nesmí střídat rychle za sebou, až po sjednocení všech dětí může žák pohyb změnit. Nutné znát velmi dobře zpívanou písničku.

Opět posilujeme sluchové vazby s motorickou činností těla.

Shrnutí: Učivo ve čtvrtém ročníku se již začíná zaměřovat o trochu více i na hudební teorii a složitější poslechové skladby. Některé se ale znovu z předchozího ročníku opakuje, je procvičováno a zvyšuje se jeho náročnost, např. počátky trojhlasého zpěvu. Metodické postupy u jednotlivých činností jsou většinou obdobné, v intonačních cvičeních se ve 4. ročníku objevují navíc solmizační slabiky.

129 LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2000. s. 27. ISBN 80-723-5113-3.

5 EXPERIMENTÁLNÍ OVĚŘENÍ DVOU VYUČOVACÍCH HODIN HUDEBNÍ VÝCHOVY SE ZAMĚŘENÍM NA INTENZIVNÍ ROZVOJ HUDEBNĚ SLUCHOVÝCH SCHOPNOSTÍ

5.1 Vlastní návrh hodiny

Kritéria sestavení hodiny:

Dle současné koncepce jsem se pokusila samostatně navrhnout a ve vyučování prakticky ověřit dvě modelové vyučovací hodiny hudební výchovy, které by se zaměřovaly na intenzivní rozvoj hudebně sluchových schopností.

Snažila jsem se brát ohled na dnešní tvořivé a aktivní pojetí hudební výchovy, zapojit tedy všechny typy činností dle Rámcově vzdělávacího programu základního vzdělávání a jejich prostřednictvím tak procvičovat a rozvíjet hudebně sluchové schopnosti.

Za důležitá jsem považovala cvičení, která rozvíjela sluchové vnímání výšky, síly, barvy tónu a tempových, rytmických a dynamických vztahů společně s činnostmi, které souvisely s koordinací sluchového orgánu s pohybem těla na vnímanou hudbu.

Vyučovací hodiny jsou vytvořeny z nápadů na činnosti z výše uvedených metodických příruček a učebnic pro 3. a 4. ročník základní školy, odborných didaktických příruček a vlastních nápadů. Převzaté náměty na cvičení jsem se snažila začlenit do konkrétních skladeb a písní, které moje vyučovací hodiny obsahovaly.

Nezapomínám ani na propojování mezipředmětových vztahů a na další důležité složky hudební výchovy, které by se v hodinách měly objevovat.

V každém modelu popisuji výběr a průběh činností, uvádím časový průběh hodiny (minutáž) a dílčí cíle související s rozvojem hudebně sluchových schopností. V závěru kapitoly se nachází celkové zhodnocení hodiny z obou pohledů – žáka i učitele.

Vyučovací hodiny byly mnou zrealizovány na základní škole v Šumavských Hořticích ve spojené třetí a páté třídě. Dohromady zde bylo 21 žáků.

5.1.1 Modelová hodina č. 1 zaměřená na rozvoj hudebně sluchových schopností

Téma vyučovací hodiny: Jaro

Cíle vyučovací hodiny: Žáci si mají procvičit pěvecké dovednosti, dvojhlasý zpěv, interpretaci slyšené hudby, hru na nástroje ve spojení s hudební improvizací a postupně osvojovat pohybový doprovod na znějící hudbu společně se sluchovým a motorickým rozlišováním některých hudebně výrazových prostředků.

1. Hlasová a sluchová cvičení k rozezpívání (15 min.)

- Dechové cvičení:

Soutěž v syčení – Kdo vydrží syčet bez nádechu co nejdéle, vyhrává.

Žáci si v tomto cvičení procvičují nácvik uvědomělého rozložení a využití výdechového proudu, který je potom podstatný i u zpěvu.

Reflexe: Toto cvičení žáci brali jako hru a nejdříve si neuvědomovali, jak důležité je procvičování dechu a uvědomělé pracování s ním, někteří měli tendence podvádět. Po několikátém kole se již pokoušeli zaměřit na své dýchání a rozložit výdechový proud takovým způsobem, aby vydrželi s dechem co nejdéle.

- Hlasové cvičení:

Zpíváme různé slabiky na jednom tónu (ma, me, my, mo, mu). Můžeme přidat nácvik s dynamikou, začínáme pianem a postupně každý tón zesilujeme.

Žáci se v tomto cvičení pokouší o sluchovou kontrolu vyrovnané barvy vokálů u všech slabik a zaměřují se na jejich výslovnost, sluchově si kontrolují i intonační čistotu zpěvu dle klavíru. Při nácviku s dynamikou pěvecky a sluchově procvičují rozlišování odlišné síly tónů. Osvojují si pěvecké dovednosti týkající se nasazení a tvorby tónu.

Reflexe: Při nácviku měly děti tendence křičet a bylo pro ně obtížné zpívat v pianu a postupně zesilovat.

- To je řada durová:

S žáky v několika tóninách zpíváme následující cvičení¹³⁰ pouze v dur.

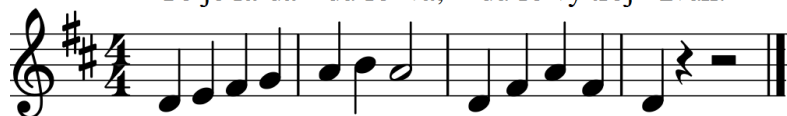
Sluchově si tímto žáci upevňují tonální citění v durové stupnici a odlišování různých výšek tónů ve stupnici a durovém kvintakordu.

Reflexe: S tímto cvičením nebyl problém, žáci dobře intonačně rozlišovali výšku tónů. Vhodné by bylo cvičení propojit i s notovým zápisem, abychom u nich rozvíjeli vizuální a

¹³⁰ Viz Notový záznam č. 11.

sluchové představy týkající se rozlišování správné výšky tónů.

To je řa-da du-ro- vá, du-ro-vý troj- zvuk.

To je řa-da mol-lo- vá, mol-lo-vý troj-zvuk.

Notový záznam č. 11

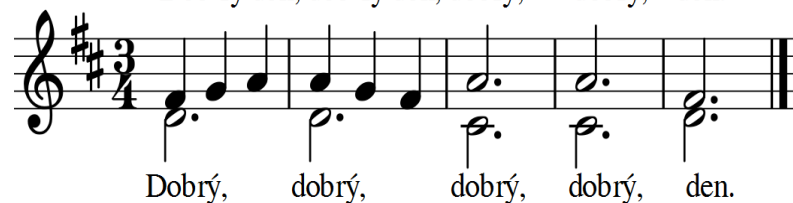
- Nácvik dvojhlasého pozdravu:

S žáky nacvičíme dvojhlasý pozdrav¹³¹. Každý hlas nejdříve důkladně nacvičujeme zvlášť prostřednictvím imitace, poté můžeme třídu rozdělit na dvě skupiny a oba hlasy spojit.

Tímto cvičením se u žáků snažíme rozvíjet sluchové uvědomování dvou současně znějících melodií (různé výšky tónů), které k sobě ladí. Dále se snažíme o to, aby žáci dokázali melodii zapívat co nejčistěji. Cvičení u žáků rozvíjí i počátky harmonického cítění a děti si osvojují dovednosti ve dvojhlasém zpěvu.

Reflexe: Až na drobné výjimky všichni dokázali zpěv dvojhlasého pozdravu udržet. Důležité bylo do každé skupinky včlenit schopnější jedince, kteří pomáhali slabším žákům udržet se v určeném hlasu. Také klavír, na který jsem obě melodie při zpěvu hrála, pomáhal udržet čistotu zpěvu.

Dob-rý den, dob-rý den, dobrý, dobrý, den.

Dobrý, dobrý, dobrý, dobrý, den.

Notový záznam č. 12

2. Opakování nově nacvičené písně z minulé hodiny - *Holka modrooká* (8 min.)

- Zpíváme melodii na různé slabiky (např. ha, ho, he, hy, ha).

¹³¹ Viz Notový záznam č. 12.

Cílem tohoto cvičení je, aby žáci vyrovnali barvu u vokálu na každém tónu, také souvisí s postupným uvědomováním si různých prostorů v ústech při vyslovování a procvičování výslovnosti, zdokonalujeme tím pěvecké dovednosti.

Reflexe: Vtipné znění písničky při zpěvu na různé vokály je pro žáky motivující a bavilo je.

- Procvičujeme zpěv v duchu:

Píseň s žáky zpíváme a doprovázíme hrou na klavír, když přestaneme hrát, žáci si musí zpívat píseň v duchu, jakmile začneme hrát, žáci začnou opět zpívat nahlas. (Můžeme vybrat jednoho žáka (dirigenta), který gestem ruky dá povel ke zpěvu písně v duchu a poté opět povel gestem ruky ke zpěvu nahlas.

Cílem je u žáků rozvíjet sluchovou představivost o výškových, rytmických i tempových vztazích a sluchovou paměť.

Reflexe: V tomto cvičení jsme píseň oživili o místa, které nebyly slyšet, ale žáci si je představovali pouze v duchu. Píseň pak pro ně byla zábavná, cvičení je bavilo a každý se soustředil na pokyny dirigenta.

- Dirigent ukazuje dynamiku:

Vybraný dirigent při zpěvu písně na běžný text ukazuje rukou pokyny související s dynamikou (nahoru – forte, dolů – piano).

Cílem je, aby žáci pochopili možnosti práce s různou silou tónu (zvuku) a dokázali hudebně výrazové prostředky odlišit pomocí pěveckého projevu.

Reflexe: Děti cvičení také bavilo, problémem byl zpěv v pianu, do kterého se z forte dostávaly obtížněji a hůře ho i udržovaly. Proto cvičení pokládám za velice přínosné z hlediska rozvoje rozlišování dynamických vztahů a dovednosti dokázat zpívat různě silné tóny.

- Interpretace obsahu písně:

Zeptáme se žáků na níže zmíněné otázky a vedeme řízený rozhovor o písni:

O čem je píseň? (Varuje dívku před tím, aby nesedávala u potoka a dávala si pozor.)

Na co bychom si my měli dávat u vody, v přírodě, ve městě pozor?

Cílem je se s žáky hlouběji zamyslet nad obsahem písně a zároveň její text propojit i s běžným životem, ve kterém nás mohou překvapit různé nástrahy a nepříjemnosti, kterým můžeme v některých případech zabránit.

Reflexe: Žáci dokázali vyjmenovat, na co by si v běžném životě měli dát pozor a jaké

nástrahy je mohou v životě postihnout.

- Zpěv podle emocí:

Zkusíme zpívat píseň s různým emocionálním vyjádřením (živě - animato, odvážně - animoso, roztomile - amabile aj.).

V tomto cvičení je cílem seznámit žáky s různými výrazovými prostředky, které se v hudbě projevují a ozvláštňují ji. Žáci by si měli procvičit jejich realizaci pomocí zpěvu. Zároveň žákům představujeme italské názvosloví.

Reflexe: Děti tento zpěv s přidáním různých emocí velmi bavil a zároveň rozdováděl. Bylo nutné je usměrňovat, aby se ze zpěvu nevytratila čistota a pouze se nekřičelo.

3. Poslech: *Jaro* – Antonio Vivaldi (část skladby), ústní úkoly k poslechu: (7 min.)

- Poslouchejte melodii, jakou náladu ve Vás vyvolává?
- Jaký nástroj slyšíte?
- Prozradím, že skladba obsahuje mimohudební námět, poněvadž líčí, co se děje v přírodě. Co by se tam tedy mohlo dít? (Zpěv ptáčků, bubláni potůčku, jarní bouře, šumění stromů...)
- Jak byste skladbu na základě svých dojmů a pocitů pojmenovali?
- Pod názvem se skrývá určité roční období, ve kterém se probouzí příroda. Jaké by to mohlo být?
- Co se děje, když se probouzí příroda?

Cílem je procvičit si sluchové rozeznávání slyšeného nástroje, slovní interpretaci hudby, jak skladba působí na jejich smysly a co jim hudba připomíná. Kromě toho se zamýšlí nad přírodními souvislostmi týkající se ročního období – jara.

Reflexe: Při poslechu nebylo potřeba žáky nikterak umravňovat, soustředili se na poslech a po něm bez problémů rozeznali zvuk houslí a vyprávěli o tom, jaké pocity v nich skladba vyvolává.

4. Znázornit jarní počasí pomocí různých nástrojů: (10 min.)

Sedíme v kroužku a žáci se postupně střídají. Každý si vybere jednu z napsaných možností na tabuli a zkusí ji předvést pomocí nějakého rytmického nebo melodického nástroje. Ostatní hádají, jakou možnost si jednotlivý žák vybral a proč si to myslí. Např. zvuk činel a bubínků jim připomíná hrom atd.).

Možnosti:

1. Štěbetání ptáků

2. Bublání vody

3. Jarní bouřka

Pomocí úkolu se žáci pokouší o jednoduchou nástrojovou improvizaci na základě inspirace zvuků z přírody. U žáků bychom takto měli rozvíjet smysl pro barvu, sílu, výšku či délku tónů a dynamické a rytmické vztahy prostřednictvím představy jednotlivých zvuků v přírodě. Děti si také osahávají jednotlivé nástroje a hru na ně.

Reflexe: Pro některé žáky byl problém vybrat si vhodné nástroje na předvedení určité možnosti. Některým ale zadaný úkol nečinil žádné potíže a ostatní bez problémů uhádli předváděný zvuk.

5. Hra „Poznáte se?“: (5 min.)

Každý žák si vymyslí nějaké zvíře, které bude představovat. Potom si všichni položí hlavu na lavici a zavřou oči. Žák, kterého si tajně vyberu jemným poklepnutím na rameno, řekne větu: „*Já jsem... (a např. vlk).*“ Když dořekne, žáci zvednou opřenou hlavu a hádají, jaký žák domluvenou větu řekl.

Žáci si tímto procvičují sluchové rozeznávání různé barvy, síly a výšky lidského hlasu a zároveň podle toho rozpoznávají jednotlivé spolužáky. Také jsme si procvičili znalost názvů zvířat a prověřila jsem si, jak se spolužáci navzájem znají podle hlasu.

Reflexe: Cvičení je vhodné pro nižší ročníky, pro pátý ročník mi hra přišla už jednoduchá, i přesto, že je velice bavila a žáci nechtěli přestat hrát ani po zvonění. Sluchové rozeznávání jim nečinilo žádné potíže. Při hře jsme pozorovali podobnost a odlišnost hlasitosti, barvy a výšky hlasu mezi spolužáky.

5.1.2 Modelová hodina č. 2 zaměřená na rozvoj hudebně sluchových schopností

Téma vyučovací hodiny: Jaro

Cíle vyučovací hodiny: Žáci si mají procvičit pěvecké dovednosti, dvojhlasý zpěv, pochopit různé kvality tónů (včetně barvy, výšky, síly), seznámit se se zápisem rytmického schématu melodie a postupně osvojovat pohybový doprovod na znějící hudbu společně se sluchovým a motorickým rozlišováním některých hudebně výrazových prostředků.

1. Rozezpívání a sluchová cvičení: (8 min.)

- Opakování dvojhlasého pozdravu:

S žáky opakujeme dvojhlasý pozdrav¹³². Oba hlasy nejdříve nacvičujeme zvlášť prostřednictvím imitace, poté třídu rozdělíme na dvě skupiny a oba hlasy spojíme.

Cílem je s žáky procvičit dvojhlasý zpěv. A tímto cvičením se u žáků snažíme rozvíjet dovednost sluchového uvědomování dvou současně znějících melodií, které k sobě ladí. Prostřednictvím hudebně sluchové kontroly se žáci pokoušejí zazpívat jednotlivé melodie co nejčistěji. Cvičení u žáků rozvíjí i počátky harmonického cítění.

Reflexe: Většina žáků dokázala zpěv dvojhlasého pozdravu udržet. Důležité bylo opět do každé skupinky včlenit schopnější jedince, kteří pomáhali slabším žákům udržet se v určeném hlasu. Také klavír, na který jsem obě melodie při zpěvu hrála, sloužil jako intonační opora.

Dob-rý den, dob-rý den, dobrý, dobrý, den.

Dobry, dobry, dobry, dobry, den.

Notový záznam č. 13

- Hlasové cvičení - Kuku:

S žáky zpíváme cvičení uvedené níže v textu¹³³. Dbáme na správné nasazení hlavového tónu, proto začínáme vyšším tónem. Můžeme dětem pomáhat s navozením představy zívání, potom zvednou horní patro. Aby žáci drželi stoličky od sebe, využíváme představu držení oříšku mezi zuby aj. Dbáme na zpěv v pianu.

Cvičení prostřednictvím kterého je cílem postupně s žáky dosáhnout hlavového tónu, který je důležitý ve vyšších polohách. Rozvíjíme tak pěveckou techniku a zároveň sluchově ověřujeme čistotu zpívaných výšek tónů. Dalším cílem je dokázat zpívat lehce v pianu.

Reflexe: Děti v tomto cvičení automaticky nasazovaly hlavový tón a cvičení jim nečinilo potíže. Zpěv v pianu byl pro některé děti problematictější udržitelným.

Notový záznam č. 14

132 Viz Notový záznam č. 13.

133 Viz Notový záznam č. 14.

- Hlasové cvičení k písni:

S žáky nacvičujeme jednoduché hlasové cvičení níže uvedené k textu¹³⁴. Hrajeme na klavír v různých tóninách a střídáme nácvik s odlišnými slabikami (ja, je, ji, jo, ju). Zpíváme lehce v pianu, kontrolujeme výslovnost samohlásek při zpěvu, dýchání a vyrovnanou barvu všech tónů, které zpíváme na stejné slabiky.

Cílem tohoto cvičení je nejen žáky postupně rozezpívat, ale i nevědomky jim ulehčit počáteční sluchové seznámení s melodií nově nacvičované písně. Procvičujeme také sluchové rozeznávání vzestupnosti a sestupnosti melodie a artikulaci samohlásek při zpěvu.

Notový záznam č. 15

- Tóny přirovnáváme ke zvířatům a smyslovým vjemům:

Žáci nejprve přirovnávají zahráný tón (na klavír) ke zvířatům, poté z hlediska zraku, hmatu, sluchu zdůvodňují své tvrzení (např. hluboké tóny k medvědovi: jsou tmavé, těžké, bručivé; vysoké tóny ke slavíkovi: jsou jasné, svítivé, lehké, zpěvné atd.). Poté zahrajeme dva různé tóny nejdříve samostatně, potom jako souzvuk a žáci ukazují výšku mezi jednotlivými tóny rukama. Na konci cvičení můžeme přirovnat hrané tóny k různým částem klavíru (vyšší tón více vpravo apod.).

Ve cvičení je hlavním cílem navození sluchové představy týkající se výšky a barvy různých tónů pomocí smyslových vjemů, také by cvičení mělo pomoci dokázat sluchově rozlišovat zahráný jeden tón nebo zahrané dva tóny.

Reflexe: Žáci dokázali tóny přirovnávat ke zvířatům a smyslovým vjemům celkem bez problémů. Cvičení je zaujalo, vymýšleli poměrně zajímavá zvířata a zdůvodnění. Největším problémem bylo rozlišování odlišné výšky u tónů, které se nacházely blízko u sebe a zněly současně. Některé děti říkaly, že tam současně znějící dva tóny neslyší.

2. Opakování písně *Okolo Hradce*: (5 min.)

Opakujeme známou již nacvičenou písničku, soustředíme se na zpěv z paměti, abychom mohli přidat pohybovou činnost. Žáci stojí proti sobě ve dvou řadách a ke zpívané melodii přidáváme pohybovou činnost – pochod. Pochodujeme na doby a střídáme nohy (levá,

¹³⁴ Viz Notový záznam č. 15.

žáků, aby pomohl udržet se žákům slabším. Poté jsem to jedné skupince ulehčila tím, že tleskala pouze metrum a druhá skupina do toho tleskala zapsaný rytmus. Obě skupiny se prostřídaly.

Cílem tohoto cvičení bylo pokusit se vytleskat jednoduchý rytmus podle notového zápisu a rozvíjet tím nejen rytmické cítění jako takové, ale i rozvíjet sluchové rozlišování rytmických vztahů v písni.

Reflexe: Cvičení bezchybně zvládlo jen několik žáků, ostatní by potřebovali delší čas na nácvik. Proto jsem přešla na zjednodušenou verzi (jedna skupina tleská pouze metrum a druhá zapsaný rytmus).

- Nácvik melodie zapsané písně:

Tady si již žáci otevírají své zpěvníky a vyhledávají v nich mezi několika zadanými stranami zapsanou písničku podle svého zápisu v sešitech. Poté píseň nacvičujeme pomocí imitace a klavírní opory, i přesto se ale snažím, aby u toho žáci nahlíželi do not.

Pokoušíme se zpěvem výškově rozlišovat tóny v melodii a dodržovat jejich správnou délku. Sluchově kontrolujeme čistotu zpěvu podle klavírní opory. Tvoříme si sluchovou představu ohledně výškových vztahů tónů s kombinací vizuální opory.

Reflexe: Většina dětí písničku už někdy slyšela a trochu znala. Proto to pro mne byla velká výhoda a nácvik šel snadněji. Neustále jsem dbala a pomáhala dětem přejít na lehký a čistý zpěv, protože některé děti měly tendence opět při zpívání křičet.

- Pohyb k písni:

Poté, co se žáci píseň naučili, jsem přidala jednoduchou pohybovou činnost (5 taktů přísun pravou nohou, 6. takt dupneme pravou nohou, 7. takt dupneme levou nohou, 8. a 9. takt se vyhoupneme na špičky, 10.-17. takt přísun levou nohou). K nacvičenému pohybu hrají na klavír.

Cílem cvičení bylo rozvíjet koordinaci sluchového orgánu s pohybovým. To znamená dokázat se pohybovat do rytmu slyšené hudby.

Reflexe: Při „*tanci*“ se opět vytrácela kvalita zpěvu, neboť se žáci soustředili na pohybovou činnost. Bylo ale vidět, že při každém opakování se objevovalo celkové zlepšení a při delším nácviku by určitě zvládli obojí.

- Melodický kánon:

Na závěr nácviku písně si zkusíme písničku zazpívat dvojhlasně. Rozdělíme se proto do dvou skupin. Opět je v každé skupině nějaký zdatnější zpěvák (zpěváci), aby pomohl

ostatním udržet se. Druhá skupina začíná o několik taktů později. Abychom udrželi stejné tempo, pomáháme si tím, že všichni tleskáme metrum.

Cílem cvičení je sluchově odlišit dvě stejné melodie v různém časovém znění.

Reflexe: Všichni žáci se zvládli udržet v určené skupině, poněvadž skupiny podrželi pěvecky zdatnější žáci.

4. Poslech: *Jaro dělá pokusy (Uhlíř, Svěrák): (8 min.)*

- Otázky k písničce:

O čem písnička je?

Jaké nástroje v písničce slyšíte?

Vypište, kolik názvů rostlin v písničce uslyšíte.

Při společné kontrole zapsaných rostlin, mám k jednotlivým rostlinám připraveny jejich obrázky, které dětem ukazuji.

U poslechové činnosti se soustředíme na zvuky hudebních nástrojů. Tím rozvíjíme u žáků citění pro barvu a výšku tónů a sluchové rozeznávání jednotlivých nástrojů. Dále také zvyšujeme jejich povědomí o jarní přírodě, zejména názvech rostlin a jejich vzhledu.

Reflexe: Děti v tomto cvičení bez problémů vyjmenovaly jednotlivé slyšené nástroje a s nadšením povídaly o textu písničky, která je velice zaujala. Při druhém poslechu vypisovaly jednotlivé názvy rostlin. To je také velice bavilo, protože se předháněly, kdo v písničce odhalí nejvíce názvů.

5. Pohybové hry na písničku: (10 min.)

- Hledá se dirigent:

Společně sedíme v kruhu, jeden žák půjde za dveře a my tajně vybere dirigenta. Podle dirigenta opakuje celá třída pohyby, které by se měli hodit do rytmu puštěné písně (Jaro). Dirigent pohyby nenápadně střídá (tleskání mění za dupání, zpomaluje, zrychluje apod.), třída ho nenápadně pozoruje a opakuje pohyby po něm. Žák, který byl za dveřmi, odhaluje pravého dirigenta, podle kterého se celá třída řídí.

Cílem hry je u žáků rozvíjet nejen pohybový soulad se slyšenou písničkou, ale i pohybový soulad s dirigentem. Dále tato hra slouží k oživení hodiny a pozitivnímu naladění žáků.

Reflexe: Žáky hra velice bavila, ale byla náročná z kázeňského hlediska. Každý žák si chtěl vyzkoušet být dirigentem nebo ho alespoň hledat. Nutné bylo na začátku ukázat, co znamená dělat pohyby do rytmu písničky, pak to žáci sluchově pocítili a dělali automaticky

a všichni správně.

- Židličková:

Při puštění písničky chodí žáci v rytmu dokola okolo židlí, které jsou rozestavené v kruhu. Pokud se písnička zastaví, žáci si musí rychle sednout na židle. V kruhu je vždy o jednu židli méně, než je počet žáků, proto postupně židle ubíráme a tím i vypadávají jednotliví žáci.

Hra rozvíjí intenzivní sluchové vnímání zvuku (pozornost) v souvislosti s rychlou pohybovou reakcí při vypnutí zvuku písničky.

Reflexe: Žáky hra opět velice zaujala. Bohužel jsme ji nestihli dohrát celou do konce, neboť nám skončila vyučovací hodina. Z hlediska kázně a organizace byla hra náročnější, poněvadž některé děti si v průběhu hry sedaly na stejnou stoličku a potom se dohadovaly, kdo si na ni sedl první. Pověření žáci, kteří již vypadli, mi pomáhali dávat v jednotlivých kolech židličky na stranu a pozorně pozorovali, kdo na židličku sedl první.

5.2 Celkové zhodnocení průběhu a výsledku vyučovacích hodin a dílčí závěry experimentu

5.2.1 Hodnocení průběhu vyučovací hodiny z hlediska učitele

Vyučovací hodiny jsem sestavila z různých cvičení, která se projevovala v různých činnostech (vokálních, poslechových, instrumentálních, hudebně pohybových), při kterých bylo hlavním cílem intenzivně rozvíjet schopnosti hudebně sluchové neboli hudební sluch.

Vyučovací hodiny byly poměrně nabity různými činnostmi, abych ukázala, že ve vyučování hudební výchovy lze poměrně velkou měrou rozvíjet hudební sluch.

Určitě by stálo za to vytvořené hodiny zahrnout či rozložit do více vyučovacích hodin, aby byl větší čas na důkladné procvičení jednotlivých cvičení.

Dle mého názoru jsem všechny vytvořené aktivity nestihla procvičit dostatečně kvalitně, protože jsem pospíchala, abych vše při hodině stihla. Některým činnostem bylo třeba věnovat více času. Ale mého hlavního cíle, vytvořit hodinu podle současné koncepce a navíc se zaměřením na intenzivní rozvoj hudebního sluchu, se mi z mého pohledu podařilo dosáhnout.

Z hlediska průběhu hodiny shledávám největší problém v jiném ohledu. Třídy jsou bohužel spojeny, a proto v nich výuka hudební výchovy není úplně jednoduchá, přesto pro

mne byla výzvou. Jednotlivé ročníky probírají stejné učivo společně a nerozdělují se. Z tohoto důvodu chci poukázat na ne příliš ideální podmínky na některých školách pro výuku hudební výchovy.

U malých škol vnímám záporně i organizační záležitosti hudební výchovy. Na škole bohužel nebyla „*hudebna*“, a proto chyběla třída s větším prostorem umožňující pohybové činnosti. A chybějící interaktivní tabule a počítač s internetovým připojením by pedagogovi zjednodušovali realizaci poslechu různých skladeb. Na každou hodinu jsem si nosila svůj notebook s reproduktory, abych mohla pouštět skladby, které jsem neměla na CD.

Škola sice má učebnu s interaktivní tabulí, ale v ní se nenachází klavír, a proto přesuny v rámci hodiny by byly komplikované a přicházela bych o čas. Do třídy s interaktivní tabulí jsem měla možnost zanést keyboard, ale s ohledem na jeho kvalitu zvuku a tónový rozsah mi to svědomí nedovolilo. Preferovala jsem proto raději menší třídu s klavírem.

V malé třídě byla nevýhodou pozice klavíru, jenž byl postaven na konci třídy u zdi, proto když jsem hrála, byla jsem zády ke třídě a nebyla možnost si všechny žáky rozestavit okolo něj. To pak bylo samozřejmě občas náročnější na kázeň žáků a jejich kontrolu. Postoj zády k nim samozřejmě není úplně vhodný.

Třída s klavírem byla poměrně malá, proto při realizaci pohybových činností bylo třeba již o přestávce provést organizační změny (např. sešoupnout lavice na stranu a utvořit ze židlí kroužek), abychom se potom nezdržovali při hodině a vše naplánované stihli.

Velice jsem si oblíbila práci v kroužku. Máme při ní rovnou utvořené místo pro pohybové činnosti, ale také nám to umožňuje vidět na všechny žáky a lépe organizovat hodinu. Proto většina mých činností ve výuce byla provozována právě v něm.

I přes všechny nedokonalosti ohledně učebny, jsem byla ale jinak s výukou spokojena a myslím, že jsem se dokázala přizpůsobit prostředí a z hlediska zaměření se na rozvoj hudebně sluchových schopností poskytla výuku, která tímto nebyla zásadně omezena.

5.2.2 Hodnocení průběhu vyučovací hodiny z hlediska žáků

I přesto, že jsem žákům nedala žádné dotazníky, ve kterých by mi mohli poskytnout nějakou zpětnou vazbu, z reakcí, které měli, si troufám říci, že z vyučovacích hodin byli nadšeni a velice je bavili.

Již před hodinou za mnou někteří žáci přiběhli s následujícími výroky: „*Jé, my Vás budeme mít zase na hudebku? A paní učitelko, co budeme dneska dělat, zase něco*

zajímavého? My Vás chceme mít pořád. A kolikrát Vás ještě budeme mít? S Vámi nás to moc baví.“

Při hodině je některé činnosti tak zaujali, že je nechtěli skončit a chtěli v nich dále pokračovat. Proto jsem je musela neustále přesvědčovat, že další činnost je také zajímavá a určitě je bude bavit: *„Né, ještě já si to chci zkusit. Proč to ještě nemůžeme dělat. Já to chci taky říct... A já taky. Já, paní učitelko, já! Jó, my si to chceme znovu zazpívat. Ať ještě není konec!“* atd.

Po závěrečných hodinách za mnou několik žáků opět přišlo a říkalo: *„Dnes mě to moc bavilo, doufám, že něco podobného budeme dělat i příště. Ten kánon bych si chtěl zazpívat ještě jednou. Klavír se mi k tomu zpěvu moc líbil. Do příště si musím zapamatovat ty noty.“* apod.

Z tohoto důvodu si myslím, že na tento typ výuky hudební výchovy žáci nebyli úplně zvyklí. Proto doufám, že jsem je zaujala a ukázala jim, jak výuka hudební výchovy může být zábavná, tvořivá a zajímavá.

5.2.3 Celková reflexe výukového experimentu:

Z hodin si odnáším důležité zkušenosti týkající se vokálních činností. Při nich bylo velice důležité upozorňovat děti na jemné hlasové nasazení a správnou intonaci, kterou podporoval klavírní podklad. Někteří žáci měli tendence zpívat velice hlasitě, skoro až křičet, proto je bylo nutné po celou dobu usměrňovat a dbát na zpěv s dynamikou.

Děti ale zpívaly rády a bylo na nich znát, že při hodinách jsou na zpěv zvyklé. Překvapilo mě, že znaly většinu lidových písní ze zpěvníku a zpívaly je s nadšením. Sice někteří žáci nebyli zcela zdatní zpěváci a měli problém správně zaintonovat již počáteční tón, přesto věřím tomu, že soustavným hlasovým výcvikem by jejich pěvecký projev šel zdokonalit.

Na pohybové a instrumentální činnosti při hudební výchově zřejmě žáci nebyli úplně zvyklí, a proto je velice bavily a nechtěli se od nich odtrhnout.

U činností poslechových jsem neměla žádný problém, děti pozorně naslouchaly hudbě, zajímala je, dokázaly o ní společně mluvit a projevovat na ni názory.

Děti byly ještě dost hravé a spontánní, výuku bylo třeba podle toho uzpůsobit a mít ji a její organizační faktory důsledně připravené.

Z hlediska celkového rozvoje hudebního sluchu můžu říci, že u žáků hrála roli jejich

věková různorodost. Pátá třída byla samozřejmě v některých těžších činnostech lepší než třída třetí. Některé činnosti třídám nedělaly problémy, některé naopak. Bylo poznat, že činnosti, na které byli zvyklí, jim činily menší potíže než činnosti, které neznali.

Mrzelo mě, že až na pár výjimek měli žáci minimální zkušenosti týkající se hudební teorie, mnozí nedokázali napsat ani houslový klíč a neznali úplně nejzákladnější hodnoty not. Přesto je ale tleskání podle notového zápisu oslovilo a bavilo. Každý žák se s nadšením snažil dané úkoly splnit.

Pokud bych měla posoudit třídu jako kolektiv, i přesto, že byla třída spojená, nevšimla jsem si, že by se žáci navzájem nějak nerespektovali a společně nedokázali normálně fungovat. Žáci se před sebou nestyděli a každý se aktivně a ochotně zapojoval do společných činností. I z tohoto důvodu mám ze třídy a i z odučených vyučovacích hodin v ní pozitivní pocity.

ZÁVĚR

V úvodu práce jsem se zabývala pojetím hudebně sluchových schopností z hlediska současné hudební psychologie. Zdůvodňuji související pojmy, jako jsou hudební schopnosti, vlohy, dovednosti a činnosti. Dále pro účely pedagogické praxe vyvozují, jak v této práci chápat hudebně sluchové schopnosti neboli hudební sluch a co do nich patří.

V práci jsem vyhledávala různé typy cvičení, která můžeme využívat ve vyučovací hodině a zkvalitňujeme při nich hudebně sluchové schopnosti i dovednosti.

Téměř ve všech cvičeních se hudební sluch projevuje, proto ho bylo velice těžké udržet v práci v co nejužší rovině, neboť se všelijak prolíná do všech ostatních hudebních schopností a dovedností.

V předposlední části práce jsem se zaměřila pro inspiraci na hudebně sluchová cvičení z metodických příruček hudební výchovy pro 3. a 4. ročník prvního stupně základní školy. A protože kořeny rozvíjení hudebního sluchu se nachází v nižším dětském věku, vybrala jsem si pro analýzu právě nižší ročníky, které mají v tomto ohledu propracovanější didaktické publikace. Z nich jsem zjistila, že největší podíl na rozvoji hudebního sluchu mají vokální a poslechové činnosti, které jsou právem v učebnicích řazeny na prioritním místě.

Pro ověření zjištěných poznatků jsem v závěru práce navrhla dvě modelové vyučovací hodiny, které jsou sestaveny tak, aby se v nich intenzivně uplatnil rozvoj hudebně sluchových schopností a zároveň byly v souladu s dnešními požadavky Rámcově vzdělávacího programu základního vzdělávání s ohledem na učivo vybraných tříd.

Jako největší problém v této problematice shledávám to, že u některých dětí je hudební sluch nedostatečně rozvíjen v nejdůležitějších fázích – v raném dětském věku, ale i výskyt málo aktivní a podceňované hudební výchovy na některých školách. To je ale velká škoda, protože věřím tomu, že po světě chodí spousta jedinců, kteří by mohli být šikovní hudebníci, ale nesprávnou výchovou, ať už doma nebo ve škole, se jim hudební schopnosti nedostatečně rozvinuly a nevytvořil se jim potřebný vztah k hudbě jako takové.

Při zpracování diplomové práce jsem také objevila mnoho zajímavých námětů na činnosti, prostřednictvím kterých vést výuku hudební výchovy správným směrem a komplexně rozvíjet hudební schopnosti, nejen tedy hudebně sluchové. A to je pro mě asi nejpodstatnější přínos práce.

Na závěr mohu jen znovu podotknout, že hudební sluch neboli hudebně sluchové

schopnosti tvoří podstatu celkové hudebnosti a jsou nezbytné pro veškeré provozování hudby. V širším pohledu by se dalo říci, že souvisí úplně se všemi hudebními činnostmi v hudební výchově. Proto je důležitou náplní hudební výchovy je rozvíjet a zkvalitňovat.

Pro jejich rozvoj na základní škole existuje jen jediné východisko, a to aktivní a tvořivý přístup pomocí zapojení všech hudebních činností a využívání hlasových, intonačních, rytmických, instrumentálních a ostatních cvičení, jinak rozvoje hudebního sluchu nelze plně dosáhnout.

ABSTRAKT

The thesis deals with a topic of today's understanding of musical hearing education in elementary school and includes suggestions (ideas) through which the musical hearing ability can be developed. It focuses on the grades 1 through 5 in elementary schools, which are primary for the development of musical auditory skills, and didactic publications are therefore in this respect very sophisticated.

The first part contains the concept of musical hearing ability from the point of contemporary music psychology. It deals with terms such as musical ability, talent, skills and activities. Additionally this part contains how to understand the musical hearing ability or musical hearing and everything connected to them from the point of practical activities. It focuses on the musical auditory skills and their development through musical activities..

The next section deals with current concepts of musical education at an elementary school and whether it enables musical development. The education program of the Czech Republic (RVP) is committed to the activity and creativity of the student through vocal, listening, instrumental music and movement activities. It means that the current educational program fully supports the development of musical hearing ability.

The work also examines various exercises and activities associated with the development of musical hearing and analyzes textbooks and methodological manuals for 3rd and 4th grade of elementary school, in which are ideas for activities related to the development of the musical ear.

In the last part two model music lessons are introduced which focus on intensive development of musical hearing ability. The lessons were realized at an elementary school and they include a final reflection on their implementation (for example criteria for its compilation, evaluation of the course of lessons from the perspective of pupils and a teacher, goals of the lessons etc.).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BUDÍK, Jan a Pavel JURKOVIČ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro čtvrtý ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-380-87.

BUDÍK, Jan a Raisa POSOVÁ. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro třetí ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN 14-437-86.

DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. Ostrava: Montanex, 1992, s. 5. ISBN 80-85300-98-2.

GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 2. dopl. vyd. Praha: Supraphon, 1990. Comenium musicum (Supraphon).

HERDEN, Jaroslav. *Hudba jako řeč: o poslechu ve škole i doma : metodické poznámky k učebnicím 1. My pozor dáme a posloucháme, 2. My pozor dáme a (nejen) posloucháme*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1998. ISBN 80-718-3126-3.

HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a nejen posloucháme: posloucháme hudbu se žáky 2. stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií*. Praha: Scientia, pedagogické nakladatelství, 1997. Učebnice pro základní školy (Scientia). ISBN 80-7183-087-9.

HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a posloucháme: Posloucháme hudbu se žáky 1.stupně zákl.školy : Kterak uši naladiti, aby se srdce radovalo*. 1.vyd. Praha: Scientia, 1994. ISBN 80-858-2756-5.

HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. Praha: AMU a ERMAT Praha, 2004, s. 10-34. ISBN 80-7331-018-X.

HOLUBEC, Jiří, Jan PRCHAL a Vlasta REITTEREROVÁ. *Nebojme se klasiky*. Praha: Editio Barenreiter Praha, 2007. M-2601-0399-3.

JÁNSKÝ, Petr. *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol : pro 1.-4. třídu*. 2., přeprac. vyd. Cheb: Music Cheb, 1995. ISBN 80-859-2501-X.

JÁNSKÝ, Petr. *Já písnička 2: zpěvník pro žáky základních škol: pro 5.-9. třídu*. Cheb: Music Cheb, 1997. ISBN 80-85925-02-8.

JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. 1. vyd. Hradec Králové: Orlice, 2002. Tandem (Orlice). ISBN 80-903-1157-1.

KRÁLOVÁ, Jana. *Hudební sluch a možnosti jeho rozvoje v dětském věku*. Plzeň, 2014. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, Katedra hudební kultury. Vedoucí práce Doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8437-0.

KULHÁNKOVÁ, Eva. *Řemesla ve hře, písni a tanci*. Vyd. 1. Ilustrace Patricie Koubská. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-535-6.

KURKOVÁ, Libuše. *Říkáme si, zpíváme si, hrajeme a tančíme*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971. ISBN 14-307-71.

LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-723-5092-7.

LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2000. ISBN 80-723-5113-3.

PECHÁČEK, Stanislav, Hana VÁŇOVÁ, Libuše KURKOVÁ, Živana VAJSAROVÁ a Emil HRADECKÝ. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ*. Praha: Karolinum, 1991. ISBN 382-145-91.

SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 68. ISBN 978-80-246-2060-2.

SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-512-85.

SEDLÁK, František. A KOLEKTIV. *Didaktika hudební výchovy 2: na druhém stupni základní školy*. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Učebnice pro vysoké školy, 16-08-11/2. ISBN 14-352-84.

SEDLÁK, František, Jiří KOLÁŘ a Jaroslav HERDEN. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. ISBN 14-722-77.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Lidové písničky a hry s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. Nápad - hry - tvořivost. ISBN 80-717-8323-4.

ŠEDIVÝ, Jakub a Lucie ROHLÍKOVÁ. *Hudební výchova: pro 6.-7. ročník základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2013-. ISBN 978-80-7238-901-8.

TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*.

Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-717-8916-X.

VÁŇOVÁ, Hana, Alena TICHÁ a Jaroslav HERDEN. Kdo umí, ten umí aneb dovednosti v hudební výchově. *Hudební výchova*. Praha: Univerzita Karlova, 1997, 5(4), 58-60. ISSN 1210-3683.

Elektronické zdroje:

České jazykolamy. *Jazykolamy* [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: <http://www.jazykolamy.estranky.cz/clanky/ceske/ceske-jazykolamy.html>

Musical Talent: Innate or Learned? *Duke Talent Identification Program 2015* [online]. 2006 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <https://tip.duke.edu/node/658>

Ivana Vajnerová. Postupně odhalované tajemství hudby. *Vesmír* [online]. 2014 [cit. 2016-01-23]. Dostupné z: <http://vesmir.cz/2014/11/21/postupne-odhalovane-tajemstvi-hudby/>

Příspěvatelé Wikipedie, *Rámcový vzdělávací program* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2013, Datum poslední revize 22. 04. 2013, 10:27 UTC, [citováno 17. 01. 2016]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=R%C3%A1mcov%C3%BD%C3%AD_program&oldid=10236188>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2015 [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf

Scientists Link Common Personality Trait To Musical Ability. *Huffpost Science* [online]. 2015 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/entry/personality-trait-musical-talent-taste_us_5622559be4b08589ef47a967

SLAVÍKOVÁ, Marie. Úvod do hudební psychologie. Elektronický studijní materiál – texty přednášek, akademický rok 2015/16. [cit. 2016-02-20] Dostupné z: rukopis.

SYNEK, Jaromír. *Didaktika hudební výchovy I* [online]. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004 [cit. 2016-02-20]. ISBN 80-244-0972-0. Dostupné z: http://khv.upol.cz/dokumenty/pedagogove/7/Synek_Didaktika%20hudebni%20vychovy%201.pdf

SEZNAM NOTOVÝCH ZÁZNAMŮ

Notový záznam č. 1.....	25
Notový záznam č. 2.....	26
Notový záznam č. 3.....	26
Notový záznam č. 4.....	27
Notový záznam č. 5.....	29
Notový záznam č. 6.....	30
Notový záznam č. 7.....	30
Notový záznam č. 8.....	30
Notový záznam č. 9.....	37
Notový záznam č. 10.....	40
Notový záznam č. 11.....	58
Notový záznam č. 12.....	58
Notový záznam č. 13.....	62
Notový záznam č. 14.....	62
Notový záznam č. 15.....	63
Notový záznam č. 16.....	64